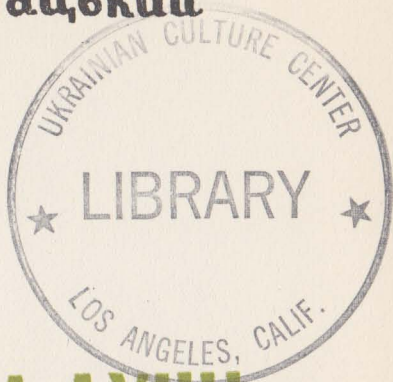

Евген Онацький

ГОЛОСЯЧИЦЕЮ ДУШІ-
ГОЛОСОМ СЕРЦЯ

перестіви

• П Е Р Е М О Г А •

ОЧИМА ДУШІ — ГОЛОСОМ СЕРЦЯ
п е р е с п і в и

E. ONATZKYI

**CON LOS OJOS DEL ALMA
Y LA VOZ DEL CORAZON**

Є. ОНАЦЬКИЙ

**ОЧИМА ДУШІ —
ГОЛОСОМ СЕРЦЯ**

ПЕРЕСПІВИ

diasporiana.org.ua

“ П Е Р Е М О Н А ”

Buenos Aires

1956

Argentina

” П Е Р Е М О Г А ”

Буенос-Айрес

1 9 5 6

Аргентіна

П Е Р Е Д М О В А

Обкладинка роботи
Бориса Крюкова

Збірка "Очима душі — голосом серця" складається з творів, почерпнутих з різних чужинецьких авторів, головно в італійського письменника Н. Сальванескі, а потім в аргентинських письменників: Сільвії Ватто і Констанціо Вігіле, в уругвайця, Люїса Лямарке, в мекіканця, Амадо Нерво, в американців — Франко Кране, Б. Бартона та Фультона Овкслера, в італійця Джованні Папіні.

Головне ядро — 60 "переспівів" — взято в Н. Сальванескі. Названо їх "переспівами", а не перекладами, з одного боку з огляду на їх майже ритмовану форму, а з другого боку й з огляду на те, що ці "переспіви" іноді занадто відходять від оригінального тексту: беручи головну тему, я не все йшов цілковито за своїм зразком, а, згідно з своїм розумінням і відчуттям, його відповідно доповнював, або скорочував. Всі заголовки — мої, бо окремих творів в такій формі в Н. Сальванескі не існує, — вони походять із різних його книжок.

І тут треба сказати кілька слів про самого Н. Сальванескі, цього незвичайного італійського письменника, що його численні книжки перекладені на всі світові мови, включно навіть з японською, бо вони вміють промовити до серця кожної людини, незалежно від його національності чи раси, бо вони написані в світлі великої душі і з крові співчутливого серця.

Народилися вони з великого страждання і ще з більшої перемоги над цим стражданням. Занурені корінням в глибокі надра нестерпного болю, вони вирости на твердому стовбурі життєвої філософії, особисто пережитої, гостро відчуті і глибоко передуманої, і несуть на собі квіти невмирущої поезії та справжньої християнської побожності і моралі. У розцвіті життя і в розповні сил, коли, здавалося, перед ним розкривалася блискуча кар'єра, Ніно Сальванескі нараз утратив зір. Сталося це в 1923 році, а в 1927 році вийшла його перша славна книжка "Молитовник щастя", в якій ав-

1. ГОЛОС ДУШІ

тор виявив, що він не тільки перемиг своєю велику трагедію, що замкнула йому двері до зовнішнього світу, але й зумів відчинити інші двері — двері до свого внутрішнього світу, до світу душі й чарівної творчості.

Потім пішли інші книжки: в 1933 р. "Потіхи", за ними в 1936 р. "Споглядання ранку й вечора", потім "Вміти страждати", "Вміти любити", "Вміти вірити" та кілька романів.

Ніно Сальванескі не тільки зумів прийняти свою особисту катастрофу, як великий іспит життя, і не тільки той важкий іспит зумів блискуче витримати, але й ще дав усьому людству одні з кращих книжок християнської моралі, справджені особистим життям і досвідом. У першій своїй книжці — в "Молитовнику щастя", — він писав:

"...Чимало людей примушені широко розплющувати очі, щоб бачити. Мушу признатися, що ніколи ще я не бачив так добре, як тоді, коли зробився сліпим. І тепер тільки я помітив, що велика частина людського щастя полягає в тому, щоб в усьому вбачати щось добре. Дуже багато людей прикладає найбільше зусиль, щоб обмеблювати свою зовнішню хату, ніколи не турбуючись про хату внутрішню. І коли якийсь зовнішній факт примушує їх покинути гарну хату, зроблену для людського ока, і заховатися в їх внутрішню хату, знаходять вони в ній когось незнайомого — самих себе..."

Зібрані в цій книжці переспіви з Н. Сальванескі та переспіви з інших авторів, що ті перші доповнюють, хай допоможуть і українському читачеві своєчасно обмеблювати свою внутрішню хату, щоб, коли приходить момент шукати в ній захисту, почували вони себе в ній господарем, а не мов у гостях...

Автор.

Буенос-Айрес, січень 1956 р.

У галасі великого міста, в боротьбі за фізичне існування, в культурі розваг і спорту, і постійного порушення прав людської гідності, наша душа постійно намагається подати свій застережливий голос.

Але ми не вміємо до нього прислухатися.

Занадто мало уваги присвячуємо ми життю душі, хоч тільки воно й важить у поступі кожного з нас.

На жаль, ця тема мало приваблює тих, хто має звичку забагато розмовляти з іншими, і дуже мало з самим собою.

Говорячи з іншими, ми майже ніколи не кажемо те, що думаємо й відчуваємо.

І так виховуємо в собі неправду і лицемір'я.

І так привчаємо себе підлабузнюватися до сильних і ставитися байдуже до слабших.

І так шириться своєкорисний матеріалізм, а ідеали вигасають.

І все це тільки тому, що ми не доцінюємо справжнє наше чуття, отой безпосередній голос нашої душі, — хоч ми й дуже любимо говорити про нашу чуйність, про нашу надмірну чуйність.

О, які ми чуйні!

І ми задивляємося в дзеркало нашої марнославності.

І, щоб не бачити інших, які нібито ту нашу чуйність занадто вражають, ми замикаємося в нашому егоїзмі.

І все ж наша душа робить розпучливі зусилля, щоб дати нам про себе знати, щоб ми почули її голос, щоб зрозуміли, що вона — живе.

Треба прислухатися до голосу нашої душі.

2. НА КОЖНИЙ ДЕНЬ

Привітаймо цей новий день! Щоб був він не ланкою важкого ланцюга, а шаблем сходів на гору.

Вдягаючи вчорашній одяг, не шукаймо по кишенях за минулими прикростями. Не розпочинаймо ніколи наново сварок учорашнього дня.

Привітаймо натомість сонце, що сходить: світло ранку змінює думку, що зародилася була в сутінках вечора.

А виходячи з дому,кладаймо в петлицю квітку надії.

Кожний день — наш новий незнайомиць: від нас залежатиме, чи ми зробимо його собі приятелем, чи ворогом.

І кожний ранок — наш добрий слуга, що готує вбрання на вечір.

Зробімо нашу роботу, яка б вона не була, без ремствування, і не вважаймо себе ані непотрібними, ані необхідними.

Приобіцяймо собі бути кращими, ніж були вчора, і перше, ніж щось зробити, запитаймося нашого серця. Але ніколи не думаймо, що нас ніхто не бачить: сумління дасть нам спростовання, як тільки прийде час.

Не треба палити всього нашого запалу перед кожним квітарем: залишім собі трохи й на вечір.

Не зловживаймо силою, бо сила проти нас же й звернеться.

Але відновлюймо кожного ранку наше вміння терпіти, бо його буде потрібно весь день.

3. НА ДОРОГУ

Поклади в свою торбу жмут доброї волі і дві жмені життєвого оптимізму, стільки ж дисципліни й два зернятка доброї настрою, дозу власної гідності й вістря легкої іронії.

І йди своїм власним шляхом.

Вживай все це там, де потрібно, але заощаджуй іронію, щоб кпити з труднощів — це найкращий спосіб, щоб їх перемогти.

Йди своїм шляхом при всякій погоді: хліба дозрівають під сонцем і під дощем.

Якщо когось зустрінеш, не суди про нього з того, як він іде, але заглянь йому в серце: тільки серце виявляє втому дороги.

І якщо якась душа тебе покличе, не питай її, як вона називається і від чого терпить: досить буде й того, якщо полікуеш її рани.

Поклади до твоєї торби все те, що ти знаєш і вмєш, і йди вперед зі співом.

Шлях довгий, і коли прийде вечір, тобі здасться, що ти снів велике життя.

4. КОЛИ ДУША ВТОМЛЕНА...

О. Лікарю душ, моя душа втомлена любити й страждати...

— І все ж, треба любити безмежно. І все ж треба вміти страждати понад сили. Тільки так зможе залишатися душа вічно живою...

Але ж моя душа вкрита ранами!

— Рани душі — це віконця, що через них дивимося в блакить неба. Тільки завдяки їм, може душа рости і підноситися.

Але ж радість життя вигасає!

— Треба підкласти вогню, щоб зігрілися бодай ті, що близько проходять. Тільки так зможе душа знов запалати...

О, Лікарю душ, мені здається, що я вже не можу ні на що надіятися!

— Треба мати надію, багато надії, завжди жити з надією. Тільки з надією може душа співати.

О, Лікарю душ, але ж моя душа — хвора!

— Життя — це дарунок, що його треба щодня любов'ю поновлювати. Тільки так душа зможе дати світло й здоров'я всьому оточенню.

5. ТРЕБА МАТИ НАДІЮ

Кожного дня має бути якась надія, — одна надія для кожного серця.

Надіймося ж, що кожний день почнеться, як обіцянка, а закінчиться, як вдячна молитва.

Надіймося ж, що кожна людина усвідомить себе, своє життя й своє призначення.

Надіймося ж, що кожна жінка здійснить свою мрію про єдиного обранця свого життя.

Надіймося ж, що кожна дитина дасть радість своїм батькам і прийме радість від світу.

Надіймося ж, що кожне життя буде пісню при соняшному світлі і прапором у бурі.

Надіймося ж, що любов переможе страждання, і страждання стане любов'ю.

Надіймося ж, що праця дасть прожиток кожному і буде благословенням для всіх.

Надіймося ж, що удача нас завжди супроводитиме, і справедливість відтворить лад і гармонію.

Надіймося ж, що наше життя проживемо для людського добра і для поступу людства.

Надіймося ж умерти в світлі і в милості Божій.

Надіймося ж ніколи не впадати в розпуку.

Вибири собі бодай одну надію для твого життя і тримай її живою глибоко в серці!

6. МОЄ СЕРЦЕ

Я відкрив своє серце дитині. Вона пограталася ним, як забавкою. Потім відкинула геть.

Я відкрив своє серце дівчині. Вона вплела його у вінок разом із іншими. Потім відкинула геть.

Я відкрив своє серце жінці. Вона почала шукати в ньому імен інших жінок. Потім відкинула геть.

Я відкрив своє серце матері. Вона притисла його, плачучи, до свого власного серця. І так і залишилася.

Я кинув своє серце в звої насолоди, — і тим на хвилину приглушив його.

Я кинув своє серце поміж пристрасті, — і тим годину піддурив його.

Я кинув своє серце поміж радощі, — і тим на весь день звеселив його.

Я кинув своє серце поміж горе, — і тим воно жило все своє життя.

Я віддав своє серце подорожньому, — і воно забилося в ритм його маршу.

Я віддав своє серце воякові, — і воно зробилося тверде, як криця.

Я віддав своє серце лікарєві, — і воно зробилося чистою сльозою.

Я віддав своє серце черниці, — і воно стало молитвою.

Так живи, щоб серце освітлювалося радощами кожного і горіло болем усіх.

Тоді ти пізнаєш таємницю життя.

7. РОЗЛУКА

Розлука — часто страждання.

Симпатія, приязнь, любов запалюють першу іскру, але спогад по розлуці — це олія, що творить із іскорки полум'я.

Забути — це ніби зачинити двері душі, щоб не ввійшло страждання.

Але пригадувати треба, щоб разом страждати.

Я бачив багато прощань. І іноді в звичайній усмішці помічалось певність, що прожито було лише одну мрію. Але зараз же інша усмішка мовчки обіщувала, що ця мрія відживе разом із тугою.

Хтось від'їжджає, шукаючи своєї долі, і хтось інший залишається з корінням у ґрунті. Але їх душі на хвилинку відчули, що вони належать до одного кола, і, в одному з тих потаємних пактів, що їх припечатує мовчанка, заприсягли одна одній вірність поза часом і поза простором.

І так розлука робиться першим вогником, що засвічує лямпадку туги.

І потім, навіть після багатьох років, на згадку про ім'я, про годину, чи місце, нараз душа відчуває, що доконується чудо. Починає терпіти. І нараз пізнає, звідки походить той клич, що надійшов ніби та хвиля...

Душі ніколи не знають, скільки сили й енергії завдячують вони іншим душам, які зустріли на своїй дорозі, і з якими одного дня розпрощалися.

Не треба вважати за мертвих тих, що живуть від нас далеко!

Часто той, що від'їхав, навіть не підозріває, як тужить той, хто залишився.

Поїхати — це ж піти назустріч невідомому, змінити ото-

чення, відновити на деякий час власне життя. Це значить — мати бодай якусь ілюзію, якусь надію...

Але той, хто залишається, зостається зі спогадом про якесь слово, про якусь усмішку, про те, що було і — не повернеться... І відчуває себе, як якийсь залишок.

Тоді думка засвічує лямпадку туги, і серце кличе у відаль:

— Де ти блукаєш, коли я так тужу за тобою? Під яким небом живеш своїм життям, що було й моїм колись? По яких дорогах губиться слід твоїх ніг, що колись ходили до мене? Пригадуєш? Ми намагалися спинити хвилинку життя, що втікала від нас, в'яжучи її вічними словами, але час помстився на нас. Спогад про тебе й про наші розмови, навіть про твій голос, який чую глибоко в серці, збуджує в мені жадання пережити ще раз ту чарівну мрію, що ми її були збудували нашими кволими дитячими руками. Чому ж не вертаєшся? Лямпадка все горить перед твоїм образом, і моє серце все те саме, що було і тоді...

Терпіти від туги — це вмирати на повільному вогні. Це — чекати з тремтінням в душі, — мов той вогник, що коливається від кожного подуву вітру, — чи не загориться те друге серце.

Може пройти ранок, і полудень, і вечір...

Але туга й одної години триває, як вогник вотивної лямпадки, перед недотриманою обіцянкою. І іноді досить того маленького вогнику, щоб зігріти надією все життя закоханої душі.

Але іноді досить і одного подуву холодного вітру, щоб мрія розвіялася... Задовга мовчанка. Невимовлене слово. Непорозуміння, що тривало тільки хвилинку, але його ніяка усмішка не прояснила.

І кожний пішов іншим шляхом.

А другого дня було вже занадто пізно: душі відходять одна від одної ще швидше, як постаті.

Але іноді буває й досить покликати, щоб відновити єднання.

І тепер я не знаю, чи ти мене кличеш, і не знаю навіть, де ти знаходишся.

Якщо кличу тебе, ти не відповідаєш.

І все ж я хочу сказати тобі, що ти все живеш у моїм серці.

Я вмираю від туги перед твоїм іменем, що вирізьблене в мені, як на надмогильному камені.

Як сумно оплакувати, як мертву, людину, яка ще живе!

8. САМІТНІСТЬ УДВОХ

Часто людина живе, страждає, вмирає, а серце поруч — ніби чуже.

Як не болюче і важко не могли привітати разом, удвійку, спільну долю!

Нема більшого болю, як кликати когось, хто вже не відповідає.

Нема більшої жури, як ходити за кимсь, хто вже тебе не пізнає.

Дует любови завмирає за затисненими вустами.

Франц Шуберт співав: "Ніхто не розуміє чужого болю й чужої радості. Люди думають, що вони йдуть один до одного, але насправді вони тільки ходять один коло одного".

Але Шуберт умів співати і, серед страждання, умів давати радість своїм співом багатьом серцям.

А тим часом життя спливає, як пісня за вітром, і мелодія, що її вже не підхоплює другий голос, тужить в осамітненому серці за гарним соняшним днем весни, що ніяк не вертається.

І так любов залишається нескінченою симфонією.

Бажання ласки привабило нас одне до одного. Жарт прикрив невисначальне зрозуміння. Потім звичка з'єднала...

Але серце шукало, може бути, спільної мелодії в другому серці.

Може бути, воно кликало в чарівні казкові країни вимріяного щастя, — але друге серце залишилося німим.

Одне серце продовжувало кликати, а друге далі мовчало.

Якби це безмежний сум — плакати, коли друге серце навіть не спигає:

Чому ти плачеш?

9. РЕВНОЩІ

Ти не знаєш, що я вмираю від ревнощів.

Ти не бачиш цього вістря в моєму серці.

Але сьогодні вночі я не міг спати і лиш дивився на тебе. Твій віддих ставав легшим, і твоє лице набирало поволі барви твого сну. Про що ти снила? Що ти там бачила?

Ти всміхалася від часу-до-часу.

Шепотіла якість слово, що вмирало навіть перше, ніж народилося.

З ким ти розмовляла?

І потім ти знову всміхалася...

А я, з скривавленим серцем, слідував за тобою.

Хто ти, насправді?

Живемо разом уже довгий час, але може бути, залишаємося один одному чужими.

Чому? Хто тому винний? Що я, в дійсності, знаю про твоє попереднє життя? Що ховає ця твоя мовчанка?

Ти ніколи не оповідала мені про себе, про своє минуле, що іноді встає, німе, межі нами і саме тому промовляє надто голосно.

Де блукають твої думки?

Куди ти ходиш удень, коли нема мене з тобою?

Кому ти всміхаєшся і з ким розмовляєш?

Кого любиш, нарешті, і хто ти?

Нема сумніву, ти ховаєш від мене якусь таємницю, і спиши, і всміхаєшся, і щось сниши, і шепчеш, і не знаєш, що цим мене вбиваєш!

Але я люблю тебе... а любов цілує руку, що завдає їй біль.

Якщо ти встаєш уже втомленим вранці, поспішися викресати іскру ентузіязму в твоєму серці. Не відкладай цього на пізніше. Не жди, що хтось інший це зробить за тебе.

Поклади в своє серце іскорку, яка не дозволить йому завтра вмерти від холоду.

Хіба може бути щось сумніше, як серце, що вмирає з холоду?

Якщо твій ранок пройшов без ентузіязму, а полудень без пристрасти, як можеш ти надіятись під вечір, що пізнав життя, яке складається з любови й болю, присвяти й відмови, науки і радості, які протягом часу згорають на попіл?

Герої, генії та святі горіли тим вічним полум'ям, і людськість зробила поступ тільки завдяки тим, що так горіли.

Хто б ти не був, якщо ти любиш і терпиш, пам'ятай, що живе лише той, хто згорає.

Янгол Божий з вогненным мечем з'явився перед ними і широко відчинив золоті ворота.

Адам і Єва, глянувши один одному в вічі, схилили голови і, почуваччи себе винними, переступили поріг, що відгородив їх від раю.

Перед ними земля була в рослинному хаосі. Навкруги — страшний рев звірів, готових до нападу. Згори — небо, захмарене на негоду.

Взявши один одного за руку, пішли вони повільно, насилу пробиваччи собі шлях у гущавині.

Незабаром ноги їх заболіли від втоми, а руки вкрилися ранами від гострих колючок.

І так народилася перша втома в світі.

— Ми самотні на цій ворожій землі, — сказав чоловік.

— Не бійся, я все буду з тобою, — відповіла йому жінка.

І вони пішли далі мовчки, думаючи про свою вину і покуту.

Земля, тверда і дика, зустрічала їх непривітно, ніби навіть вороже...

— Ми не послухалися і тепер мусимо покутувати. Жити буде важко, — сказав чоловік.

— Не бійся, я все буду біля тебе, — відповіла йому, всміхаючись, жінка. — Та й може бути, ми не будемо зовсім самотні. Янгол із золотими крильми йде з нами і вказує краю дорогу, щоб нам допомогти...

І так, із цією усмішкою жінки, зародилася перша на світі надія.

12. Г Н І В

Якщо ти виходиш із себе від гніву, шукай скоріше дзеркало, що відбило б твій образ.

Тоді твоє краще "я" почервоніє за те друге "я", що віддалося гнівові.

Якщо ти виходиш із себе від гніву, перестаєш бути собою. Не пізнаєш того, хто йде поруч із тобою, і кидаєш образи своєму найкращому приятелю. Кажеш речі, яких не думаєш. Робиш речі, яких шкодуватимеш.

І так гнів, сліпий і глухий, але майстер тиранії, веде нас, мов ті безвільні ляльки, шляхом божевілля. Він витворює мову й непорозуміння, провіщає ненависть і заздрість, надихає помсти й злочини, нацьковує одну людину на другу, отрує й загострює язик та озброєє руку.

Певно, коли б ми, в моменті гніву, могли глянути в дзеркало, помітили б, що наші рухи не мають гідности, і що ми робимося навіть смішними.

Особливо ж — не виливаймо нашого гніву в листи! Лист може бути найкрасномовнішим свідком нашого падіння — і то протягом усього життя.

І нам буде більше соромно від листа, як від дзеркала.

13. ЗАЗДРІСТЬ

Заздрість... товаришка успіху, джура тріумфу, тінь слави . . .

Заздрість, сестра ревнощів, карнавка злости, сіячка незгоди, мати ненависти, — ось та гадина, що ми її постійно маємо поборювати, бо ж вона затруєє нам і іншим кожную годину кожного дня.

Чи варто бути заздрісним на те, чого ми не можемо мати?

Чи варто перемінювати щось добре, що випало на долю інших, у лиху хворобу, що роз'їдає нам кров?

Кожний має свою частину щастя та нещастя, але тією їддою заздрости, що отруєє нам душу, ми ніколи не перехилимо терез щастя на нашу користь.

І до того — ніщо так не кидається іншим у вічі і ніщо так їх болісно не вражає, як ота заздрість, що виблискує в наших очах, тремтить на вустах, кидає тінь на все обличчя, що від того аж темніє...

Треба, отже, залити ту їдь якнайшвидше із джерела мудрости і навчитися дивитися з радістю на того, хто гарно йде перед нами.

Перше вбивство, що через заздрість закривавило зорю людства, тяжить на нас усіх спогадом про Каїна.

Мусимо спокутувати ненависть любов'ю, бо саме з того вбивства пішли й всі інші, що досі руйнують світ.

Якщо одного дня народи і окремі люди навчаться гнати від себе заздрість, наблизяться до справжнього щастя.

Якщо ти виходиш із себе від гніву, шукай скоріше дзеркало, що відбило б твій образ.

Тоді твоє краще "я" почервоніє за те друге "я", що віддалося гнівові.

Якщо ти виходиш із себе від гніву, перестаєш бути собою. Не пізнаєш того, хто йде поруч із тобою, і кидаєш образи своєму найкращому приятелю. Кажеш речі, яких не думаєш. Робиш речі, яких шкодуватимеш.

І так гнів, сліпий і глухий, але майстер тиранії, веде нас, мов ті безвільні ляльки, шляхом божевілля. Він витворює злобу й непорозуміння, провіщає ненависть і заздрість, надихує пімсти й злочини, нацьковує одну людину на другу, отрує й загострює язик та озброєє руку.

Певно, коли б ми, в моменті гніву, могли глянути в дзеркало, помітили б, що наші рухи не мають гідності, і що ми робимося навіть смішними.

Особливо ж — не виливаймо нашого гніву в листи! Лист може бути найкрасномовнішим свідком нашого падіння — і то протягом усього життя.

І нам буде більше соромно від листа, як від дзеркала.

Заздрість... товаришка успіху, джура тріумфу, тінь слави . . .

Заздрість, сестра ревнощів, карнавка злості, сіячка незгоди, мати ненависти, — ось та гадина, що ми її постійно маємо лоборювати, бо ж вона затруєє нам і іншим кожен годину кожного дня.

Чи варто бути заздрісним на те, чого ми не можемо мати?

Чи варто перемінювати щось добре, що випало на долю інших, у лиху хворобу, що роз'їдає нам кров?

Кожний має свою частину щастя та нещастя, але тією їддою заздрості, що отруєє нам душу, ми ніколи не перехилимо терез щастя на нашу користь.

І до того — ніщо так не кидається іншим у вічі і ніщо так їх болісно не вражає, як ота заздрість, що виблискує в наших очах, тремтить на вустах, кидає тінь на все обличчя, що від того аж темніє...

Треба, отже, залити ту їдь якнайшвидше із джерела мудрості і навчитися дивитися з радістю на того, хто гарно йде перед нами.

Перше вбивство, що через заздрість закривавило зорю людства, тяжить на нас усіх спогадом про Каїна.

Мусимо спокутувати ненависть любов'ю, бо саме з того вбивства пішли й всі інші, що досі руйнують світ.

Якщо одного дня народи і окремі люди навчаться гнати від себе заздрість, наблизяться до справжнього щастя.

14. ВІДЧУЖЕНІСТЬ

Якщо ти відчужився від усього й від усіх; якщо нудьга нападає на тебе, і огірчення тебе знесило; якщо твоя душа вивітрилася, як суха земля, що не запліднює більше насіння і не дає квітів, — не обвинувачуй нікого за ту самотність, що в ній живеш.

Вона — тільки образ пустелі, що ти її створив у своєму серці.

Треба було, мабуть, довгих років, щоб зробити його таким!

Якщо пригадуєш, були навіть дні, коли твоє серце намагалося тебе попередити, впімнути, підказати, що треба щось зробити.

Але ти його зацитькав.

Твої лінощі взяли гору над твоїм серцем.

Тепер ти помічаєш, що ця твоя лінь, доведена до верхівки цілковитої оспалості, приспала твою душу, і ти ходиш поміж людьми, немов привид з іншого світу, всім чужий, нікому не потрібний.

Ти хотів би створити собі вежу, щоб із неї маневрувати своєю мізантропією, як якусь нелюдську силу, щоб замкнутися в ній від усякої громадської діяльності, чи то матеріальної, чи то духової.

Але, замість вежі, ти викопав собі яму, де, при загальній байдужності, поховаєш своє серце своїми власними збіднілими руками.

І тому, що Христос усе домагався, щоб люди любили одне одного, мов ті брати, і тому, що твоя постійна відмова була йому образою й порушенням Його великого закону, ти будеш завтра самотний і перед Ним.

15. СКУПІСТЬ

Якийсь мудрець сказав:

— Всі вади старіються разом із людьми, тільки скупість усе відмолоджується.

І то, мабуть, тому, що вона постійно відживляється егоїзмом і заздрістю.

Жорстокий Шейлок може служити тому прикладом.

Нема, отже, великої надії, що ми втратимо на своєму життєвому шляху цю огидну товаришку подорожі, якщо з самого початку не проголосимо їй війну.

Вона бачить нещасних і — зажмурує очі.

Зустрічає бідних і — затулює вуха.

Знаходить вигнаних скитальників і — притискає пальці до долоні.

Сестра заздрости, вона все мандрує самотна. Все боїться, щоб хтось не запитав її про її багатства. Іде з острахом, лякаючись власної тіні.

А проте ніколи не буває, на правду, самотна, бо за нею йде по всіх усюдах неблаганне від віків прокляття, що впало на того учня, що через свою скупість і захланність продав Христа.

На жаль, ми всі буваємо скупі — чи то на який гріш, чи то на яке добре слово, чи то на який великодушний рух...

Треба замолоду вчитися відчепити при нагоді гаманець, уста і серце.

Лише нищачи в собі найменше зернятко скупости, зможемо взяти участь в справі світової несправедливості.

Інакше — ні!

Біль кричить часто устами чоловіка, коли жінка страждає мовчки.

І так одного разу чоловік скаржився:

— Один Бог знає, скільки я витернів, щоб лиш перемогти...

Але зіздання жінки сказало йому, що і вона це знає.

Чоловік говорив далі:

— За те ж маю певність, що я змагався, як лев...

І поблажлива усмішка жінки підтримала цю його певність.

А чоловік скаржився далі:

— Я всім пожертвував, я все віддав для перемоги...

І сльоза жінки засвідчила, що вона це помітила.

А чоловік закінчив:

— Бодай маю ту потіку, що ніхто мені не допомагав у моєму стражданні і в моїй боротьбі.

Але ридання жінки нагадало йому, що й вона тут присутня.

І тоді він подивився на неї, ніби вперше її побачив. Пригадав свої дитячі роки, зрозумів, що в любові кожної жінки є трохи матернього серця, і прошепотів:

— Проте, тобі я завдячую, якщо моє життя було чогось варте...

І серце жінки розбилося від надміру щастя в свідомості, що й вона страждала не марно.

Чи ми коли переконаємося, що душа важливіша за тіло, дарма, що воно репетує, а душа тільки зрідка подає свій голос?

Лейбніц сказав свого часу:

— Людина складається з часу і вічності.

І в тому велика правда, бо тіло у відношенні до душі, як час у відношенні до вічності.

Тіло знає, що житиме на землі недовго, а душа знає, що вона — не смертельна.

Тіло виснажується й зживається в щоденному існуванні, душа ж усе збагачується для вічності.

Те, що має тіло, завтра буде втрачене; те, що надбає душа, залишиться навіки вічні.

І тому тіло — ілюзія, душа — велика дійсність.

Святий Іван сказав:

— Дух живить, тіло — одяг душі.

Тому дитина — це душа в новому одязі; хвора людина — душа в одязі надто зужитому; людина, що вмирає, — душа, що одяг скидає...

І саме тоді, коли, як декому здається, вже все скінчено, бо тіло вмирає, душа готується до нового життя, бо, хоч час вигасає, вічність не смертельністю сяє.

Бувають часи, коли людськість вмирає від страху смер-

Стурбована й злякана, шукає вона тоді якогось шляху і не знаходить навіть самої себе.

Усе навкруги валиться. Ніякого світла на обрії. Ніякого просвітку спереду, і назад нема вороття.

Це — години, що в них кожний людський суспільний здобуток видається безповоротно втраченим і катастрофа неминучою.

І не знаєш тоді, чи треба більше боятися смерті, чи далі жити. Бо ж, мабуть, краще кінець із жахом, аніж жах без кінця.

І людськість тремтить перед завтрішнім днем, якого не наважується навіть назвати.

Але саме тому, що це ми вже пережили й перетерпіли, не можемо, без огляду на помилки й невдачі, на злочини й війни, сумніватися в людськості.

Якщо яка ідеологія затруїла була великі течії життя, саме тепер надходить час — повернутися до перводжерела.

Людськість крокує своїм шляхом уже від тисячоліть, і завжди якась надія її супроводила.

І якщо люди говорять різними мовами, все ж мають вони одну й ту саму спільну Батьківщину — Царство Боже, що не від світу цього з його пристрастями.

Всі ми краплі однієї і тієї ж самої річки, і один і той самий океан усіх нас чекає.

Навіть коли ми всі минемося, дещо залишиться, і те, що ще не здійснене сьогодні, буде завтрішнім здобутком.

Людина вмирає, але людськість не смертельна.

Думаю про тих, що мають спрагу безмежності.

Всі ми носимо десь глибоко в душі таємний заклик неба.

Часто його навіть не завважуємо, бо живемо в вирі поспіху, який, як швидкий гірський потік, несе нас, притиснених крапля до краплі, до чергового дня, щоб відновили ми в ньому наші зусилля і загубили нові надії.

Але в якусь чудову годину, яка всім трапляється, душа нараз доторкається вічності.

Тоді, свідома щоденної марності, завважує вона той таємний заклик, схований в її найглибших надрах, і помічає, що він має барву вічності і позначки дійсного життя.

І от у ті чудесні хвилини, корячись магічному голосові безмежності, якої донькою вона нараз себе відчула, душа звільняється від усяких земних пут і ширяє в чистому небі, шукаючи інші душі, відкриваючи нові обрії, прагнучи Божеського подиху.

Може бути, була то любов, що змогла її так піднести й очистити.

Може бути, було то страждання, що дало їй внутрішнє світло.

Але в ці хвилини справжнього чуда душа досягає такої променистої ясності, що потім довго ще нею будуть освітлені всі сірі дні, що ще приходитимуть: вона віднайшла свою справжню батьківщину і, повернувшись до земного життя, все відчуватиме незгасну спрагу лету в безмежності.

Ми всі носимо в найглибших надрах душі таємничий заклик неба.

Він — божеський знак нашої не смертності.

20. ЧОТИРИЛИСТНИК НАДІЇ

Надіюсь, що той, хто далеко, повернеться.

Мое серце — ніби лампа, що освітлює глибоку ніч, в якій ти мене залишив.

Моя душа вся тремтить в чеканні кожного дня й кожної години.

А час, що спливає поволі, це ніби кохання, в якому кожна хвилинка має твоє обличчя й твоє ім'я.

Надіюсь, що той, хто мене вже не любить, ще зможе мене знов любити.

Мое серце самотньо співає пісню, якої ти більше не хочеш чути.

Моя душа розпучливо кличе тебе, шукаючи тебе по всіх усюдах.

Я хотіла б дати тобі стільки любови за всі ті муки, що ти мені їх дав, і хотіла б загубити своє життя, аби лиш твоє відшукати.

Надіюсь, що той, кого люблю, відповідь мені.

Мое серце страждає в сумніві, що його мучить, і через рану, що так ятриться.

Душа моя вся рветься до тебе в надії на твою усмішку або бодай на якесь одне слово.

І якщо ти не дивнися на мене, земля мені втікає спід ніг, і якщо ти до мене не говориш, я відчуваю, що вмиваю.

Надіюсь, що той, хто одного дня відійшов, не забуде мене.

Мое серце летить за тобою з тим прощальним словом, що нас розлучило — хто зна, на скільки часу...

Моя душа переживає щогодини мовчазний і розпачливий момент твого останнього вітання.

І я хотіла б, щоб мій образ всміхався тобі кожного ранку, і хотіла б, щоб мій лист прилітав до тебе кожного вечора.

Візьми собі цей мій чотирилистник надії, що приносить щастя в любові.

21. МУЗИКА

Тільки музика може висловити речі, що про них серце мріє.

Тільки музика може перекласти для всіх сердець на спільну мову слова, що їх уже уста не можуть більше вимовити.

І так почування, дійшовши свого вершка, перетворюються в спів і в музику.

Музика відкриває дорогу минулого і дає спрагу безконечного.

І тим витворює — тугу.

Відкриває обрії ілюзій або переносить на небо тайни.

І тим знову таки витворює солодку тугу.

Обгортає в хвилю, що уносить до берегів світла, або робиться крилом, що відриває від землі в неосяжні простори.

І тим усе дає якусь дивну тугу.

Музика — крик любови, квітка туги, пал жалю, спрага ніжності, мука спогадів, буря пристрастей, ладан святих молитов — промовляє до серця.

Тільки вона має магичну владу проникати глибоко в час: ось одна якась мелодія — і призабуте ім'я виринає з минулого; одна якась пісня — і щасливий момент воскресає; якийсь мотив, кілька нот — і любе обличчя так ніжно всміхається.

А музична хвиля виносить із часу, що вже не вернеться, все нові й нові речі, все інші особи, і все це заливає якимсь особливим чарівним світлом.

Ліст, Гріг, Альбеніц — жаль за минулим.

Шопен — сум, безнадія, сухоти.

Франк — стриманість у стражданні.

Бах — ясність духа в душевному болі.

Бетховен — перемога над болем і стражданнями.

Музика котить свої хвилі, а серця слухають, захоплені.

22. ВІД НАДІЇ ДО ПЕВНОСТІ

Не говорім, що все вже втрачене, що все вже зруйноване, що все вже скінчено.

Завжди лишається щось, що відживає, що відроджується, що починає знову.

І знову всміхнена надія підливає оливи в лампадку терпцю і розпалює вогник енергії.

І знову всміхнена надія збуджує приспані сили і повертає довір'я в майбутнє.

І знову всміхнена надія готує нам повні сакви волі і відкриває нам шлях до перемоги.

Уже прадавній Плутарх нам радив:

— Не довіряй корабля тільки одному якореві, ані життя одній надії.

Проте, добре зберегти бодай одну надію для вечірньої пристані нашого життя.

А покищо, брате, не втомлюйся кликати, — надія завжди відповідає.

І не втомлюйся ждати, — надія завжди повертається.

Не бійся залишитися самотнім, — надія ніколи тебе не покине.

А якщо Де Мюссе писав: "Найкращі співи — співи розпачу", — то писав, мабуть, так тому, що саме з безодні розпачу зростає найпалкіша віра й надія.

Саме тоді, як здається, що вже загублено всі надії, бодай одна з них перетворюється в певність.

23. "БОЖЕ МІЙ, ЧОМУ ТИ МЕНЕ ПОКИНУВ?!"

І от приходять дні розпачу.

Хто з нас їх не знає?!

Небо — чорне, захмарене. Вітри, буря і — несамовитість.

По всіх усюдах — сліди руїни і смерті.

Розгублена душа не має більше сили вірити в блакить неба, ані в світло сонця.

І серце не пригадує більше, чи був час, коли воно співало.

Свідомість, засліплена, глуха й німа, не хоче більше кликати, ані слухати, ані шукати того Бога, що в Його більше не вірять, а, може, і не вірила ніколи.

Зрештою, якщо Бог є, чому Він не зробить мене щасливим?

Зрештою, якщо Бог є, чому Він залишає мене в такій мізерії і в такому горі?

І якщо Бог є, чому Він не допомагає мені в таку розпачливу годину мого життя?

Розпач кличе сумніви, сумніви підбивають до бунту, бунт вибухає блюзнірством і лайкою.

А все ж, сумніватися — належить людині.

І віддаватися розпачеві також людині притаманне.

І слова, що їх вимовив Христос, на хресті розп'ятий: "Боже мій, Боже мій, чому Ти покинув мене?" був криком розпачу, що в ньому відбивається весь наш неспокій.

І Давид, вісім століть перед тим, передчуваючи страсті Господні, ніби повторював слова Христові і одночасно відбивав у них наш неспокій:

— О, Боже мій, я кликав Тебе серед дня, і Ти не пос-

духав мене; я кликав Тебе серед ночі, і не мав від Тебе відповіді...

"Боже мій, Боже мій, чому Ти покинув мене?" — повторюємо ми в наші хвилини розпачу.

Але в дійсності — це ж ми Його покинули.

Це ми Його зрадили.

Це ми на Його місце поставили ідолів брехні і безумства.

І от прийшли дні розпачу.

Але хіба ви не чуєте, як і в тому розпачі, — непомітно, може бути, для нас самих, тремтить уже тужливий заклик надії, що не хоче і не може вмерти...

24. ВТОМА ДОРОГИ

Може бути, ти відчуваєшся втомленим.

Бо тепер так багато втомлених у світі!

Хто зна — чи не більшість...

Кожний знає свою власну втому і міг би її назвати.

Дехто, може бути, блукав занадто довго темними перевулками.

Багато людей, певно, мусіло пройти густим лісом сумнівів і оминати прірви помилок.

Але все ж — іти далі треба, хоч яким безконечним видається нам шлях.

І дехто приходив під вечір уже цілковито виснаженим; а дехто відчувається смертельно втомленим уже всередині дня; а дехто вже втомлений з самого ранку.

І мені, давньому подорожньому, з старим уже серцем, що пройшов стільки неспокійних, покручених і темних доріжок, хочеться підійти до кожного, хто йде довгим шляхом, і потішити його словом любови:

Не бійся йти далі, бо на цьому шляху твоє призначення. Не бійся шукати, бо напевно щось знайдеш, поки ще світло. Не бійся власти, бо хтось підійме, як тільки покличеш. Не бійся заблудитися, бо Бог віднайде тебе, як тільки прийде твій час.

Пригадаймо собі, що сказав Господь:

- Прийдіть до мене, всі стружені й обтяжені, і Я упокою вас.

Блаженні ті, що, хоч і втомлені, йдуть усе далі, бо, коли дійдуть, тим більша в них буде радість.

Кожний робиться архітектором свого життя.

Певно, будувати й прикрашувати свою хату, надаючи їй ознак нашої особистості, гарна річ.

І надавати мистецькому творові печать нашого духу також, певно, гарно.

Але будувати своє життя, щоб виявляло глибоку істоту нашого внутрішнього світу, це, без сумніву, річ найважливіша.

Бо ж керувати тим життям, день-у-день, із виходом на кін все нових пристрастей, і відповідно висвітлювати його, виявляти все, що є в ньому видатнішого, і все, що має якийсь зміст і значення, залишаючи на тому всьому виразну й неповторну печатку свого "я", — це ж значить бути одночасно будівничим і мистцем.

Деякі життєписи варті імперії, бо життя в них — справжній архитвір.

Отже, будьмо будівничими, що творять своє життя.

Вживаймо матеріялів, що дає нам Провидіння Боже, але прикладаймо до них тільки власне мистецтво.

Не розкидаймо своїх сил, бо потребуватимемо їх для викінчення цілості.

Не витрачаймо часу на проекти, але працюймо систематично й спокійно над здійсненням нашого ідеалу.

Не мучмо себе нетерпеливістю, мовляв, це здійснення йде надто повільно, — вистачатиме, якщо воно виявлятиме нашу особистість і наше призначення.

Не вважаймо себе надто досвідченими, аж поки не вбудуємо чогось на стражданнях.

У дворі бенедиктинського монастиря, де я гостював, був старий клен. Удень це дерево стояло мовчазне й тихе, але ввечорі воно нараз ніби оживало, бо сотки пташок зліталося до нього. Безупинне щебетання та стоголосі співи звеселяли тоді все похмуре подвір'я. Що не пташка — то спів, що не крильце — то трепотіння життя.

І тоді я себе запитував:

— Які новини з небесних просторів можуть вони оповідати старому кленові?

— І яку відповідь може дати їм старий клен, щоб вони задоволені відлетіли у високу блакить, або щоб залишилися відпочивати поміж віттями і листям?

Коли ж дзвін монастирський вмовкав на ніч, тоді, ніби на помах чарівної палички, нараз усе вмовкало й на старому кленові.

І тоді я молився до Бога:

— О, Господи, зроби так, щоб і я в старості був подібний до цього старого клена! Зроби так, щоб кожне моє слово залишалось живе й свіже, як його листя, і кожна сторінка моїх писань така певна, як галузка його могутнього стовбура.

— Зроби так, щоб і я міг зробитися захистком і відпочинком для кожного, хто захотів би мене відвідати.

— І зроби так, щоб кожна душа щось узяла з моєї старости, щоб могла, задоволена, відлетіти з радістю в життєві простори.

— О, Господи, зроби так, щоб із мого страждання могло вийти для кожного, хто мене читатиме, трохи потіхи.

— І зроби так, щоб із моєї темряви вийшло трохи світла для того, хто мене слухає.

— І зроби так, щоб із моїх годин розпуки зродилась надія для того, хто мене любить...

Ось уже минуло десять років, як я осліп.

Прошло вже десять років, як мою свободу рухів скував ніби важкий ланцюг, і я опинився в темній хаті з зачиненими вікнами.

Але й ланцюг може стати крилом, що підносить, а в'язниця — цілим світом.

У мене було досить часу, щоб покопатися у власній душі і знайти в ній досить блакиті.

І тому, час від часу, пишу я оці листочки і дарую їх собі та своїм приятелям в оцю мою десятю річницю.

Певно, я нікому не бажаю цієї своєї долі, але мушу признатися, що без неї ходив би я, мабуть, іншими шляхами і ще досі шукав би себе...

До того ж, я помітив, що сліпота відкриває очі на страждання інших і показує нарешті лице любові.

Остеронь від життя інших, але намагаючись щосили поспівати за всіма, знайшов я несподівану радість. Відновлюючи щодня досвід у переборенні непередбачених труднощів, навчився я бачити людей і речі, людські пристрасті та все життя в цілком іншому світі.

Шастя ж полягає не в усе більшому поширюванні кола своїх бажань, але в здатності знаходити радість і в найдрібніших речах, що зустрічаються завжди в житті кожного.

На жаль, очі звичайно більше дивляться, ніж бачать.

Інтерпретувати ж життя, не дивлячись, але відчуваючи його символи, — це стукати в двері, що за ними перебуває Правда...

День першого листопада — день Всіх Святих. Це день, коли вся християнська людність пригадує про небо і вірить сама в себе.

Це день, коли кожний віднаходить своє серце дитячих років, ще чисте і святе.

Це день, коли кожний пригадує собі свого святого, що його ім'я носить.

Це день, коли всі люди повинні б хотіти бути ліпшими, щоб наблизитися до своїх святих.

І, якщо нам і не вдається дійти до святости, позначеної чудесами, все ж треба намагатися бодай до неї наблизитися.

І якщо мало тих, що доходять до святости, визнаної на вітварях, все ж кожний повинен намагатися зробитися хоч трохи кращим.

Бо ж шляхи у всіх різні, але ціль — одна.

Тут не треба легковажно всміхатися! Хіба ж ми не знаємо, що святість — рід високої чесноти, що її кожна мудра й чистосердна людина визнає за ознаку моральної вищости?

І хіба ж навіть і старовинна мудрість не дала вже нам прикладів рівноваги розуму й серця, праведності життя й шляхетності ідеалу?

І мудрість, що зробилася у християн святістю, не може бути утопією, бо ж уже багато людей її досягнули.

І не може бути тільки мрією, бо вже багато людей її особисто пізнали.

Кожне наше життя варте тільки постільки, поскільки змагає до цієї християнської мудрости, що її творять праця і милосердя.

Свято Всіх Святих — це свято кожного з нас, бо це свято всієї людськості, що прагне вічного життя.

Не вважай, що ти кращий за інших тільки тому, що ти молодий; це привілей, що ти його втрачатимеш день за днем.

Не вдавай, ніби ти розчарований життям, не мавши ще часу жити: колись сміятимешся з себе і з цієї твоєї вранішньої втоми.

Не приймай постави байдужості: життя — все і завжди цікаве явище, і кожна людина в ньому — таємниця, варта студій.

Не зневажай жінки і не глузуй з любови: пригадай собі неню перше, ніж кити з серця, що відповіло іншому серцю.

Не уявляй собі, що скептицизм — ніби аристократія духа; зберігай себе завжди вірним ідеалові, щоб урятуватися від катастрофи життя.

Люби життя навіть тоді, коли нема любови, ані щастя, ані багатства, ані слави.

Люби його таким, яким воно є, з усіма своїми днями сонця й негоди. Люби людей тільки тому, що вони — люди.

І живи так, щоб одного вечора ти не пожалував, що життя твоє було марно прожите...

Коли ти починаєш працювати поглядами своєї зломовності, ніхто не може врятуватися.

Ти проникаєш ними з сучасного в минуле і в прийдешнє з знанням дат, обставин і передбачень, відрізаючи й пришиваючи, відповідно до своїх власних забаганок і цілей, — байдуже, чи трактуєш про фізичне чи духове, ге-шефти біржні чи сирави серця, — і залишаєш позад себе борозну сумнівів, підозрінь і наклепів...

Ти виявляєш хірургічну зручність в умінні відрізати й пришити. І тобі подобається спостерігати наслідки своєї праці.

І по всіх усюдах, де ти проходиш, ти руйнуєш мир і спокій, сієш розбрат і суперечки, підриваєш довір'я, тончеш під ноги світлі репутації, і все це, певно, в ім'я свободи і щирости!

І все ж часто не зла воля тобою керує, а лише марне бажання виказати іншим, що ти все знаєш, що ти в курсі всіх справ.

І натомість оповідаєш про речі, яких не знаєш.

І навіть не знаєш сам, що оповідаєш.

Загальмуй же свою зломовність, породжену поверховністю і легкодущністю, коли не некультурністю.

Прислухайся до своїх власних слів і прилянься до своїх власних рухів; не дозволяй собі критикувати, не запропонувавши якоїсь конкретної напрари: не грайся в руйнування, не вмюючи нічого збудувати.

Багато разів потім інкодуватимеш, що занадто багато наговорив.

Але ніколи не інкодуватимеш, що бодай раз промовчав.

Не думай, що ти вже переміг, тільки тому, що кричиш голосніше від інших.

Нахабні слова й рухи не свідчать про твою силу, — навпаки, вони засвідчують про брак у тебе **справжньої** сили.

Адже ти пакидаєш свою волю, вживаючи методів насильства, як людина, зовсім не переконана у власній рації.

Саме тому ти вживаєш усіх недозволених засобів, щоб примусити інших мовчати.

І тому ти не зносиш ні заперечень, ні навіть критичних заваг.

Навіть поради ображають тебе, бо замилування в сваволі зродило в тобі ілюзію, що ти ніколи не помиляєшся.

Отже, не думай, що ти вже переміг, тільки тому, що ти вжив насильства. Значення має тільки остання перемога, і Голіафа звалила з ніг простісінька праща Давида.

Який би не був ти насильник, усе знайдеться хтось, сильніший від тебе, що зіб'є тебе з ніг... може бути, звичайною силою духа.

Тоді ти, несподівано переможений, і лежачи вже на землі, галасуватимеш, що весь світ змовився проти тебе.

Але тільки поразка навчить тебе, що насильство все сіє зерна повстання.

Ти занадто зарозумілий в тому, що ти говориш.

І в цій своїй зарозумілості ти вважаєш себе вищим від інших.

Ти переконаний в тому, що з твоїх уст промовляє сама мудрість, і що ти ніколи не помиляєшся. І з цієї своєї зарозумілості ти викував собі закон, яким ти все і всіх судиш і осуджуєш.

Ти занадто зарозумілий у тому, що ти робиш.

І ця зарозумілість дає тобі окрему мірку, щоб виміряти власну постать і власну особисту вартість.

Але в цих вимірах тобі бракує точності.

Ти проголошуєш, що ти ніколи не помиляєшся. Але коли все ж це трапляється, ти поспішаєшся заперечити свою помилку і перетворити її у величезне досягнення, і для цього ти відносиш голос, — тим сильніше, чим більша твоя помилка.

Ти занадто зарозумілий в тому, що знаєш.

І ця твоя авторитетність в твоїх словах, учинках і знаннях витворює тобі авреолою вищості... в яку ти сам тільки й віриш.

У дійсності ж, ми ніколи не можемо бути занадто певні ані нашого твердження, ані навіть однієї години нашого життя.

Кожна людина варта лише постільки, поскільки визнає свої помилки.

33. ТИМ, ЩО ТЕРПІЛЯТЬ...

Якщо ти шукаєш праці, і двері перед тобою зачиняються, і сильні світу цього тільки вдають, що цікавляться тобою;

Якщо ти вимодлюєш собі будьяку роботу, аби тільки не вмерти з голоду і не замерзнути, і коли, нарешті, ти її отримувеш і бачиш, що тебе тяжко використовують за шматок хліба;

І якщо кожного дня твоя втома перетворюється в отрую, і кожна година розливає в тобі жовч із вини тих, що знаходяться біля тебе, або з вини буденної мізерії, —

Думай, що страждання — це шлях, який проходить не знати якими землями, але який має певну мету, і що всі шляхи заповнені мовчазним і страдним натовпом.

Якщо ти почуваш себе частинкою машини, якої ти не знаєш, або числом із загальної суми, яка тобі невідома;

Якщо ти не маєш більше радості, щоб жити, і сил, щоб страждати, і надії, щоб вірити;

І якщо твоє життя проходить серед понижень і прикростей, —

Думай, що страждання — це сходні, яких вершка ми не бачимо, але про які знаємо, що вони доходять до неба, і на всіх приступах товпиться мовчазний і страдний натовп.

Слухай: покинь ти вузьке коло дрібних речей, перейди обрії часу і віднайди релігійне чуття, що дає зміст кожній праці, навіть найпростішій і найважчій...

Мовчазний і страдний натовп — це військо перемоги в майбутньому.

А страждання — це ключ сурми до визволення.

Іноді приниження буває таке, що душа вмирає від страху — далі жити.

Бо смерть — це страждання моменту, а часте страждання — це повільне щоденне вмирання. Мовчати. Схиляти голову. Посміхатися, щоб ховати журу. Не показувати ран тому, хто сам терпить. І чекати — не знати більше, що саме...

О, душі, яким було відмовлено радості від найпершого ранку через несправедливість людей і подій!

О, душі, що терпите під щоденними прикростями і зловживаннями, що живете в страху, в журі і в злиднях!

О, душі, що звикли бути переможеними, і що в своєму приниженні втратили почуття власної гідності!

Лякордер колись сказав: "Людина має потребу не тільки в шматку хліба, але й в почутті своєї гідності. Вона роджена, щоб бути гідною".

Бувають моральні страждання страшніші від голоду.

Всі ми страждаємо і всі ми, — хто більше, хто менше, — завдаємо страждання іншим.

Але якщо ми з покірою приймаємо ті страждання, що походять від Бога, з обуренням відкидаємо ті, що нам їх завдають інші люди.

Певно, велика відповідальність спадає на тих, хто примушує страждати інших.

І все ж є душі, що беруть на себе відповідальність, розподіляти свавільно права й обов'язки.

І якщо жертви тих перших бувають сумні, ці другі — в глибокій серця — ще сумніші від перших.

Особливо ж сумні вони будуть того дня, як страждатимуть за вимушені ними страждання інших.

Ти ніколи не кажеш, чого власне ти хочеш.
 І тому ніхто не в стані тобі нічим зарадити.
 Але, може бути, ти і сам не знаєш, чого ти хочеш.
 І твоє життя проходить марно день за днем.
 Ти ніколи не йдеш тим шляхом, яким хотів би йти.
 І тому ти незадоволений сам собою.
 І тому ніхто не в стані тобі допомогти.
 Але, може бути, ти й сам не знаєш, яким шляхом ти хотів би йти.
 І так проходить життя в атмосфері роздратовання, яке ти сієш навкруги себе.

Ти ніколи не знаєш, чого ти хотів би.
 І тому ніхто не в стані зрозуміти тебе.
 Але дуже можливо, що ти й сам себе не розумієш.
 І так твоє життя проходить у постійних самозапереченнях.

Отже не обвинувачуй інших у твоїх щоденних невдачах.
 Кожного дня ти тягнеш за собою своє незадоволення, і сам не розумієш, звідки воно.

Але в усякому разі не виявляй свого поганого настрою бодай в найінтимніших хвилинах життя твоєї родини, і не роби відповідальним за своє незадоволення першого стрічного.

Не роби себе в'язнем свого незадоволення, як павук робить себе в'язнем свого павутиння.

Якщо почнеш бурчати зранку, ввечері вже клястимеш...

Нащо бути таким упертим у своєму егоїзмі?
 Нащо так щільно замикатися в собі, коли можна так приємно відкритися?

Нащо залишатися сліпим перед усіма позначками, глухим перед усіма голосами, німим перед усіма закличками?

Нащо так уперто боронити своє "я" перед усіма людьми і речами, перед усіма почуттями й поривами, щоб жити тільки з собою, тільки для себе?

Я знаю: все це тільки для того, щоб ніщо не могло порушити дорогоцінного спокою твоєї душі.

Але одного пізнього вечора глибоке дзеркало твоєї душі, в якому ти щодня з задоволенням споглядаєш свій егоїзм, відіб'є тобі несподівано твій справжній образ.

Тоді душа твоя стане тобі суддею, і ти нараз зрозумієш свою помилку, що, замість любити інших, як себе самого, ти любив лише самого себе.

І тоді ти нараз відчуєш, що все те, що тобі ніби служило, насправді над тобою панувало, і що ти, замість бути володарем і паном, був жалюгідним слугою і рабом.

Жени ж від себе, поки ще не пізно, свій егоїзм і ввійди в світ тих, хто страждає і плаче.

Лише в любові до інших ти справді будеш жити.

Лише даючи, щедрі дарунки отримуватимеш...

Ти живеш ніби в тумані поміж привидами своєї фантазії, що їх витворив твій песимізм.

Ти тільки й бачиш, що катастрофи, руїни і —зраду.

Ти вже не вмєш більше сміятися.

І навіть усміхатися тобі вже більше не щастить.

Ти не знаходиш нічого доброго в світі.

І щодня тільки повторюєш: "Краще вже було б умерти".

У цьому похоронному лементі ти виснажуєш всю свою вбогу енергію.

Натомість поволі, година за годиною і день за днем, накопичуєш ти в собі сили розпачу й розкладу.

Ти часто переймаєш тон Апокаліпсу і кожному рухові й кожному слову надаєш барв безнадії, а вона роз'їдає твої найкращі хвилини.

Ти дивишся навкруги себе, нічого не бачучи, дарма, що твої очі широко розплющені.

Але послухай мене: спробуй посидіти спокійно бодай кілька хвилин на день із заплющеними очима, — це найкращий спосіб, щоб повернутися до оптимізму.

Ти побачиш тоді, що, поиад жалюгідною щоденною метушнею, душа тужить за чимось високим, і серце прагне надії.

Ти зрозумієш тоді, що не треба радити кожній годині ганьби й сорому, що їх ти можеш зустріти й побачити.

І ти навчишся тоді віднаходити в душі зародки відродження.

І тоді ти знову почнеш вірити в краще завтра.

Ти не віриш у здійснення своїх замірів. І тому все, що ти починаєш, несе вже в собі зародок невдачі.

Висловлюючи свої ідеї, ти загикуєшся й запинаєшся на кожному слові, як мати, що соромиться своєї дитини. І так породжуєш до себе недовір'я.

Ти не віриш у справи, які розпочинаєш. І тому все, що робиш, банкрутує в самому зародкові. Ти сам собі витворюєш труднощі й перешкоди, сам собі перегороджуєш шлях до успіху.

І ця твоя зневіра шириться навкруги тебе, як магнетична сила, що паралізує і нищить всю твою енергію.

Ти не маєш віри в життя, яким живеш.

І тому твоє життя перетворюється в повільне самогубство.

Песимізм і байдужість товаришать тобі. І ти витворюєш темряву суму й безнадії, якою обдаровуєш тих, хто тебе любить...

Хіба це не жорстоко?

Відшукай же віру й піднеси голову!

Зневіра — це сіра мряка, що вкриває душу переможених.

Віра — це полум'я, що гартує меч переможців.

38. ТИМ, ЩО РОЗГУБИЛИСЯ

Може бути, ти ще не знайшов своєї дороги і знаходишся поміж тими, що розгубилися.

Таких багато.

Тепер світ повний таких, що розгубилися й не можуть знайти своєї дороги.

Є люди, що сходять з шляху в часі подорожі, але є й такі, що відразу починають йти хибним шляхом.

Є люди, які думають, що йдуть упрост до мети, а насправді ж послішають назустріч власній згубі.

Є люди, які знають, що йдуть до безодні, але не мають сил повернутися назад.

Є люди, які широ поспішають, щоб дійти до вшаданого марева, яке їм ввижається життєвою правдою, але є й такі, що свідомо стають співчинниками зла й рабами божевілля.

І багато є таких, що кидаються з сторони в сторону і зраджують свої попередні думки й почуття, і не знають, куди власне йдуть.

Але, видається мені, кожний з них, майже завжди, перед тим, як загубити шлях, отримує потрібну пересторогу:

— Вже час повернутися назад! Ще є час, щоб повернутися назад! Вже пізно повертатися назад!

Жід. Вайльд і Гюїсман чули ці перестороги.

Але лише великі покутники знають ціну дорогам, що зхрещуються, і радість вчасного повороту.

Ніхто ж не радіє можливості власної згуби.

Ніхто свідомо не хоче кидатися в бездонну прірву.

І всім тим, хто шукає розпучливо правдивого шляху, Господь допомагає його віднайти.

Зрештою, всі ми маємо шості спільне з подорожніми Емауського шляху. Всі ми можемо зустріти Господа ще перше, ніж надійде вечір.

І всі ми можемо впізнати Його з якогось руху, з якогось слова, — якщо той рух — обіцянка надії, якщо те слово — заклик до любови і милосердя.

Щасливі ті, що після довгого блукання віднаходять правдивий шлях свій.

39. ПРО ЗАЙВИЙ ПОСПІХ

Не поспішай занадто жити. Завтрішній день прийде скоріше, ніж думаєш.

І коли ти захочеш зробити перегляд усім своїм приятелям, усім своїм надіям, усім своїм ілюзіям, тільки серце відгукнеться на твої спогади.

І тоді ти зрозумієш, що життя твоє уже позаду.

І тоді ти зрозумієш, що властиво зовсім не було чого так поспішатися.

Не поспішай отже бігти. Ти все прибудеш надто скоро. І одного вечора, мабуть, жалуватимеш, що не спинився довше в якомусь чарівному місці.

Думай натомість, що ти тчеш свої спогади. Хай же терпеливість буде тобі доброю порадицею, щоб не наробити зайвих вузлів.

Не поспішай до цілі. Може бути, ти сам ще не знаєш, яке ти ім'я дати. А звороти ж ще більш небезпечні, ніж схил.

Тому — не поспішай занадто, але спиняйся час від часу, щоб поглянути на дорогу.

Ти ж нею ніколи більше не йтимеш!

Не поспішай випити за одним разом усю чарку радості. Бо мучитиме тебе пізніше велика спрага.

40. ЩАСТЯ В НАС САМИХ

Чимало людей примушені широко розплющувати очі, щоб бачити.

Мушу признатися, що ніколи я не бачив так добре, як тоді, коли зробився сліпим.

Тільки тоді я помітив, що велика частина людського щастя полягає в тому, щоб в усьому вбачати щось добре.

Дуже багато людей прикладає найбільші зусилля, щоб обмежувати свою зовнішню хату, і зовсім не турбуються про хату внутрішню.

І коли якийсь зовнішній факт, від них незалежний, примушує їх покинути гарну хату, зроблену для людського ока, і сховатися в їх внутрішню хату, знаходять вони в ній когось незнайомого — самих себе.

Чимало людей — це лише їхній одяг.

Інші — це лише їх інстинкт.

Ще інші — лише їхні гроші.

І душа їхня буває так тим усім прикрита, що може виявлятися хіба хвилинками.

В кожній людині є щось гарне. Перед духовними очима сліпого вони з'являються, як щось чисте, незаймане, що його життя, поверховне й повне марноти, ще не встигло зіпсувати.

І тепер я шукаю ті частини душі, не зіпсуті ще бурями й посухами життя, і завжди знаходжу в них несміливий натяк на чарівні гармонії і нерішучу спробу світлих акордів.

Велика частина мого щастя — саме в ньому викриванні.

Зрештою, щастя — не в багатстві ж. І не в почестях. І не в тому, що люди про нас думають.

Щастя — це гра ілюзій.

Щоб бути щасливим, треба вірити у власне щастя.

Треба вміти кожного ранку з переконанням і з певністю, що внутрішнє "я" нас не спростує, сказати до самого себе:

Моя доля — найкраща!

І що страшнішою видаватиметься наша доля іншим, то кращою повинна вона їм видаватися...

Це, зрештою, не так трудно, як на перший погляд здається.

Нещасність, натомість, дуже важкий здобуток.

Прислухаючись до розмов багатьох, що нас оточують, і студіюючи їхні щоденні звички, ми переконуємося, що багато з них, з подиву-дивною витривалістю й впертістю, самі працюють над тим, щоб зробити своє життя нещасним... І часто, шляхом великих зусиль, їм це вдається.

Тільки тоді вони, здається, починають почувати себе до певної міри вдоволеними...

Справжнє щастя полягає в можливості поліпшуватися, яку дано кожній людині, — поліпшуватися не в зовнішніх умовах власного комфорту, а в своїх внутрішніх якостях, які тільки й можуть дати справжню радість без гіркоти.

Це досягається шляхом відривання від мізерії щоденного життя, шляхом піднесення у вищі, більш світлі сфери, де людина знаходить щастя в духовому пориві.

Цього чуда піднесення до інших, вищих сфер найкраще dokonує музика.

Саме тому, може бути, сліпі й смакують найбільше музику, що, не маючи змоги інакше розважитись, вглиблені в споглядання власної душі, вони найбільш відходять від матеріального життя і найбільше наближаються до духового безміру.

Пригадую собі п'яту симфонію Бетховена, виконану під магічною батугою голляндця Мендельберга.

Слухаючи її, відчув я тоді, як ніколи, що була якась справедливість у тому, що моя Доля востукала нараз у мої двері.

І, як ніколи перед тим, прийняв я той нагальний стукіт Долі в мої двері з найбільшою покловою.

Бо музика — це чудове вікно, що відкривається в безмежність, де розпливається все особисте. І коли остання хвиля звуків викидає нас із того океану на берег людського життя, відчуваємо ми себе трохи приголомшеними, але, без сумніву, кращими...

Справжнє багатство — це багатство душі, вміння радіти й захоплюватися. На це всі можемо бути багатими.

Треба тільки привчатися зранку.

Іноді треба чималого зусилля волі, щоб знайти щось добре в речах і в людях, але поволі людина переконується, що оптимізм — далеко краще мастило, ніж песимізм, що вкриває ржею всю машинерію життя і тим її внерухомлює.

Виробім отже собі чинний оптимізм!

Не замикаймо красу в музеї, а мудрість у бібліотеки, але виведім їх на прохід на вулиці і віднайдімо з ними наших знайомих і приятелів.

Не ховаймо вибачливість і великодушність під скло, щоб наші відвідувачі знаходили їх там забальзамованими, ніби ті мумії, але роздаваймо їх потрохи кожному, хто до нас наближається.

Справжнє багатство під рукою в кожного, бо той мільйонер, що не має радості давати іншим, бідніший від кожного старця, — дарма, що не простягає руки на вулиці.

Бо серця завжди прохають, хоч цього ніхто не бачить.

Всі ми можемо бути багаті на добре слово і на добрий рух, і відмовити комусь доброго слова буває іноді більш жорстоко, ніж відмовити йому грошову допомогу.

Не завжди мовчанка — золото, і ніякий банківний пані-реш не вартий слова, що прощає...

Твоя душа хвора на неспокій.

Ти мучиш себе різними — чому?

Куди ти не йдеш, несеш ти з собою цей внутрішній пал і кожному небу передаєш свою гарячку.

Ти йдеш якоюсь дорогою, але на кожному роздоріжжі ти піддаєшся тривозі сумніву: не знаєш, чи треба йти далі, чи вертатися, чи, може, спинитися.

Ти хотів би знайти якийсь захисток.

Чому кожна пташка має своє кубелечко, а багато душ не знаходять собі місця відпочинку?

Іноді ти розпочинаєш якусь працю, але незабаром її кидаєш. Кожна праця видається тобі марною, і кожне зусилля безцільним.

Ти вже більше не знаєш, що робити з своїм життям.

Ти хотів би спалити його для когось, чи для чогось, і горниш перед порожнім вітарем.

Ти хвилюєшся за всіх і за все.

І так — марно згораєш.

Чому існують свічі, яких ніхто не засвічує, і вогні, що ніколи не вгасають?

Ці "чому?" б'ють молотами в твою хвору душу.

Ти мучишся, бо ніхто не відповідає.

Ти не розумієш, що ми всі в деякій мірі — ніби Едіп перед Сфінксом.

І тому питаєшся кожного, кого зустрінеш, про причину твого тисячобарвного неспокою.

Ти хотів би вірити і --- не можеш, і хотів би надіятися, і --- не вмієш.

Чому, коли ти кричиш розпачливо про свої муки, луна відсилає тобі назад твоє ім'я?

І все ж — клич далі: хтось тебе задовольить.

Бо твоя гарячка неспокою — це вже спрага певности.

Кохання— найдавніша поема життя.

Але саме тому, кожний може сказати в ній своє пове-слово.

І, хоч багато письменників залишили нам про нього не-смертельні сторінки, жодна з них не висловлює підковито саме те, що ти відчуваєш.

І, хоч стільки поетів повторюють той самий приспів, ли-ше твоє серце може проспівати твою пісню.

Всі кохання всіх часів схожі одне на одне, і все ж кож-на душа знаходить чудо, що робить його відмінним від ін-ших.

Кохання — це мрія, вкрадена з неба, що розцвітає на землі з поцілунком.

Може бути, ти всміхаєшся від цього мого романтизму, але не дозволяй ніякій схибленій літературі калічити твою ранню думку про жінку.

Не іронізуй занадто легко над справами любови і ко-хання, бо лише той дійсно муж, хто вмів любити.

Не вважай себе вищим за жінку, бо справді великий тільки той, хто вмів дати найбільше.

І не кажи, що всі жінки однакові, бо все знайдеться одна, яка видасться тобі інакшою.

Не виміряй їх усіх однаковою мірою і однаковою вагою.

Думай натомість, скільки відповідальности мають чоло-віки в цій грі вартостей.

І, якщо ти відчуваєш себе бідним і нещасливим, будь певний, що тільки серце жінки зможе дати тобі багатство і щастя.

І, якщо одного дня ти все загубиш, все залишиться жін-ка, яка тебе любить і кохає...

Якщо якогось дня кохання дасть тобі стільки страждан-ня, що все життя тобі видасться сірим, і ти почнеш, замість любити, ненавидіти і сумніватися в усіх і в усьому, пам'я-тай, що любов усе вертається, — дарма, що під іншим іме-нем і з іншим обличчям, — щоб повторити вічну пісню жит-тя.

Якщо якогось дня якийсь нещастя впаде на тебе, і ти во-літимеш умерти, ніж зносити осоружних людей, що сміють-ся й співають, і не віритимеш більше ні в радість, ані в щас-тя, — пам'ятай, що страждання змінює вартість кожної речі, як тільки ти нап'єшся з вічного джерела віри.

І якщо якогось дня життя завдасть тобі такого болю, що ти не знаходитимеш більше в ньому нічого гарного, ані доб-рого, ані правдивого, ані справедливого, і почнеш навіть кля-сти той момент, коли ти побачив світ Божий, — пам'ятай, що кожного року знову приходить весна, щоб відновити віч-ну гармонію всесвіту.

І пам'ятай також, що коли б, задля нашого щастя, ми поклали на одну шалю важниці всю філософію Платона і Гегеля, а на другу — простісіньку галузку зеленої надії, ця остання переважила б.

Тому — якщо ти навіть утратиш здоров'я й маєток і не знаходитимеш більше приятелів, тобі все залишиться твоє серце, щоб із ним розмовляти і надіятися...

45. НЕЗНАЙОМІЙ ДІВЧИНІ

Ти надієшся, може бути, знайти якусь працю.

Може бути, тобі треба заробити на свій щоденний прожиток.

І ти дивишся навкруги, вдивляєшся запитливо в обличчя і в речі: коли? де? скільки? як? від кого?

І тремтиш при думці, що, може, опинишся в якомусь безбарвному й холодному кутку, де твоя молодість відцвіте без плоду.

Бо ж дійсно: служба десь в канцелярії, а то й на фабриці, це — ніби тверда сітка, в якій в'януть мрії свободи; а лядя крамниці — це не балкон, звідки б можна сподіватися якоїсь серенади...

А проте, треба ж заробити на щоденний прожиток!

А, може, ти вже маєш якусь працю і щоранку швиденько біжиш до неї. Може бути, ти вже знаєш точний розподіл праці, суворі накази, проникливі погляди і змінливий настрій людський...

Так, твій пан — потреба, і публіка — твій другий пан.

Королева касових розрахунків, а, може бути, писальної машинки, ти вже знаєш завжди однакові, монотонні дні з людьми неоднакових настроїв, іноді надто мало чемними, а іноді навіть занадто ввічливими.

І ти вже знаєш, що говорити "так" не завжди випадає.

Але поволі ти привчаєшся бути частинкою складного суспільного організму і відчуваєш задоволення гідності, що й ти чимсь корисна.

І відчуваєш, як особливо приємно бути корисною в сфері духовій, де твоя жіночість може діяти майже неспівомо.

Дбай же, щоб однотонність сірих, безбарвних днів не вкрила всієї блакиті твого неба.

Залиши прочиненням вікно для мрії, а двері — відчинені для можливого щастя.

46. МОЛОДІЙ ЖІНЦІ

Вір у своє покликання жінки.

Вір особливо тоді, коли приходиться страждати.

Вір, що тебе покликано на твоє місце, щоб любити, щоб жертвувати і — служити.

Можуть проходити тисячоліття, можуть змінятися цивілізації й філософії, але твоє завдання залишається все те ж саме — незмінне і нестерпне.

І якщо хто навіть посміхатиметься з цього романтизму, старого, як світ, пам'ятай, що тобі призначено ділити радість і горе того, кого любитимеш, і повертати йому — словом чи усмішкою — трохи віри й надії.

Ніхто не має призначення, кращого від твого, бо ніколи ще світ не потребував так ніжного жіночого серця, щоб могли знову вірити у вічні вартості життя, що в них надто часто сумніваються.

Нема більшої радості, ніж давати квіти й обіцянки, мрії й надії.

Тому — май надію порадувати трохи навіть невідомого, що зустрічаєш на вулиці.

Тому — май надію, що приємніше тобі буде в житті потішати інших, ніж знаходити в них потіху.

Тому — май надію, що будеш більше любити й служити, ніж збирати любов і обслугу.

Тому — май надію давати значно більше, ніж отримувати...

Тому — май надію бути доброю товаришкою того, кого все життя любитимеш.

Тому — май надію зрозуміти кожну мовчанку і відповісти на всі запити.

Тому — май надію бути помічною кожному серцеві, що терпить, і кожній душі, що тремтить.

Вір у своє призначення жінки і чекай з усмішкою приходу майбутнього.

Я — ніби свічка, що палає перед вівтарем насолоди.
 Що більше горю, то більша прага мене нападає.
 Що більше палаю, то глибша спокуса мене поглинає.
 Що більше згораю, то спільніша моя нестерпна гарячка.
 О, насолодо, ти змінюєш свої імена, відповідно за ні-
 ком, але твоє справжнє обличчя залишається далі таємним
 під оманю твоєї вічної посмішки.

Тобі я спалив ладан моєї молодости.

Для тебе засвітив я канделябри моїх бажань.

На тобі збудував я палаци своїх мрій.

З тобою перейшов я всі шляхи й дороги.

Від тебе благав я оп'яніння бодай одної години.

Тобою годував я свої провини і помилки.

В тобі вбачав я всі свої надії і всю свою віру.

І так намагався я творити своє життя за образом твого
 божевілля.

Але ти все так само зберігаєш свою таємницю і все так
 само ховаєш від мене обіцяне щастя.

Печаткою твоєї легкодушности припечатав я вже бага-
 то своїх днів. І мушу сказати правду: кожного разу, як бла-
 тав я в тебе радості, знаходив сором.

І так свічка насолоди освітлює поразку мого життя.

Я — ніби свічка, що палає перед спустілим вівтарем.

Я боюсь сумнівів і тремтливих тіней. Я боюсь загубити
 дорогу перше, ніж стемніє. Неспокій мучить мене, як і те-
 бе, як і всіх тих, що розначливо шукають правди.

Шлях занадто довгий, і ціль ще надто далека. Крок мій
 непевний, і серце втомлене. Вуста не вміють більше співа-
 ти, і в моїй торбі нема більше ніякої надії.

Даремно шукаю я в собі.

Даремно шукаю я навкруги себе.

Вже давно не зустрічаю на своєму шляху подорожньо-
 го, що міг би сказати мені жадане слово.

Вже від років не знаходжу на перехрестях криниці, яка
 могла б загасити мою прагу.

Але я відчуваю, що я — не самотній.

Я знаю, що по стількох інших стежках інші браття не-
 спокоею блукають у мряці, а тим часом вечір надходить, і
 ніч жахає.

Стукіт їхніх сердець відбивається в моєму серці, що їх
 кличе здалека.

Благословенні ті, що знають неспокій, бо вони пізнають
 радість шукання правди.

Я — ніби свічка, що палає перед сумлінням.
 І серце кривавиться в міру того, як свічка згорає.
 Часто вночі я нараз прокидаюсь. В тиші серце кличе мене, і його стукіт збуджує темряву.
 Тоді кімната наповнюється привидами моїх спогадів.
 Хочеться кричати.
 Але звук мого голосу лякає мене, і я лежу мовчки в сутінках і прислухаюсь до мого серця, що викликає імена й речі.
 Як загасити пожежу, що мене палить? В якій річці втопити розжарену душу?
 Тіло горить під коцом. У кожному шрамі ніби розпалена голка. А серце б'є молотом по спогадах, аж вони починають кривавитися. Як його стримати?
 Ні, нема річки, де б я міг знайти забуття!
 Я залишаюсь лежати поміж розпаленими голками перед ідолами моїх пристрастей і перед привидами моїх докорів.
 І так кожної ночі, аж поки згорить уся свічка.
 І через ці докори, що мене бичують, через це каяття, що мене палить і шматує, хотів би я розбити всі ідоли і вирізьбити на кожному вітварі тільки Твоє ім'я, о, Господи!
 А потім віддати Тобі моє бідне сторозтерзане серце і власти перед Тобою на коліна від сорому...

Бувають бурі, що в них, здається, вже всяка надія зникає, і людськість виглядає мов той ліс у паніці під гураганом.

Всі серця тремтять тоді, як листя під вітром, і кожне сумління відчуває відповідальність за кожну мовчанку і за кожне слово.

Тоді людина втрачає віру в найкращі ідеали, і вся людськість розпачливо шукає шляху до виходу.

Але небо залишається сіре й похмуре.

І нема іншої дороги, як тільки вертатися до вічного джерела життя. Треба відшукати серце світу.

Адже ми втратили найдорогоцінніший дарунок неба — вміння любити.

І поволі втратили ми здатність зрозуміти свого брата, бо слова втратили те значення, що вони його мали, коли ми всі були дітьми.

Вуста наші повторюють тільки слова егоїзму і пихи, ненависти й злоби.

Страждання залило землю, бо насіння злости, розсіюване повними жменями, проросло з дикою люттю.

Людина заблудилася, бо не чує голосу власного серця.

Хвороба ж світу відбила в собі тільки хворобу кожного.

І тому, може бути, людськість мусить навчитися страждати, щоб могли зважити всю свою мізерію, щоб відчуті потребу в надії, щоб навчитися знову любити.

Глибоко живе тільки той, хто вміє зібрати в своєму серці відгомін страждань світу.

Але перемагає тільки той, хто ці страждання вміє перетоплювати в сяйво любови.

51. ДУШІ, ЩО РОЗУМЮТЬ

Подивись навкруги себе. Якщо будеш уважним, помітиш, що люди мають різні душі з відмінними якостями.

Може бути, зразу ти цього навіть не завважиш, бо помітиш скоріше якусь ваду, аніж добру прикмету.

Бо добра прикмета — це квітка, що росте в холодку...

Але є душі, що розуміють, діють і просвічують.

Не думай, що їх мало: тільки завдяки своїй неуважності, ти їх не помічаєш.

І не думай, що тобі неможливо їх наздігнати, --- вистачить тільки прискорити крок.

Досить тільки --- мати серце.

Є душі, що вірять, надіються, допомагають, --- це ті, що розвивають терпеливість, довір'я і великодушність. Але, щоб бути великодушним, треба мати серце.

Ці душі здатні знайти крихітку добра навіть у такій душі, що видається зовсім сухою й твердою, мов той камінь.

Але, щоб розуміти, треба мати серце.

Якщо будеш уважним, помітиш ці благодатні душі. Може бути, вони з'являться самі перед тобою, коли матимеш у них потребу.

Вони виявляться, може бути, в одному тільки слові, що наповнить тебе новою надією.

Але й щоб почути те слово, треба мати серце.

Завжди знайдеться день, коли можемо зробитися кращими від того, якими були вчора.

І єсть душі, що не розуміють...

Часто все їх життя проходить в постійному бажанні порозумітися.

Але, дійшовши до старости, вони констатують, що все їхнє існування було сплєтєнням жалюгідних непорозумінь.

Якесь слово, хибне витлумачення... якась невчасна мовчанка... і от --- безодня відкрилась. Рана ніколи більше не загоїться.

Нема сумніву, існують душі, нездатні, як здається, розуміти. Вони крутяться, мов у колесі, в обмеженому колі, в полоні давніх пересудів. А як виходять поза свої вузькі межі, відчувають себе, мов риба без води.

І чим більше ви намагаєтесь відкрити їм очі на дійсність, тим упертіше замикаються вони в собі.

Але існують і такі душі, які не хочуть зрозуміти і заперечують усяку можливість порозуміння --- безплідні й порожні душі, вмерлі для любови й життя.

Бо зрозуміти ніколи не пізно. Завжди є час, щоб розвинути якесь непорозуміння.

Коли б кожний з нас робив зусилля, щоб зрозуміти свого сусіда, життя було б без порівняння приємніше.

Мені спалося, що моя вбога й гола душа опинилася перед зоряними дверима Раю.

Там було багато ще інших душ, більш гарних і світлих.

І прибували все інші з далекої землі, що зоріла десь, загублена в темряві ночі.

— Скажіть нам, будь ласка, — кричали душі, стукаючи в зоряні двері, — чи правда, що до Раю зможуть увійти тільки католики?

— Не тільки вони, — відповів янгольський голос.

— Отже є там місце і для протестантів? — запитали стурбовані й злякані душі.

— Також і для протестантів.

— І для тих, що належали до інших церков? — запитали інші душі з тремтінням у голосі.

— Будуть і вони порятовані. Порятуються всі душі, що надіялися на Бога, — відповів повільно янгольський голос.

І я збудився зі сну.

Але в дійсності це не був сон, бо хіба ж на похороні не читається на розрешення душі:

"Тому, що вона надіялася на Тебе..."

Надія на Бога — найперший наш порятунок.

І знову надія повернулася до нас, і всміхається нам, і завітчує довколишнє життя.

Хоч, правду кажучи, неважаючи на все те, що ми перетерпіли, вона ніколи й не вгасала.

Це ж вона давала нам сили дивитися з довір'ям понад жах гурагану.

Ми пережили довгу одисею, ми перестраждали справжню трагедію, ми зближались до божевілля.

І в усій цій мізерії надія була нашим єдиним багатством.

Тепер треба тільки... вмінн відобути солодкий сік із гіркого досвіду.

Життя гарне особливо тоді, коли, після бурі, знову вертається до нас сонце, і нам хочеться співати в його теплих променях.

Тоді не треба розмінювати себе на дрібнички, але, пам'ятаючи, що час дорогий, намагатися здійснити себе в світлі якогось ідеалу.

Життя ж — це не щоденна безцінна подія, життя — не спів, що римує й скандує власний біль із любов'ю до всіх і праця кожної людини з вірою в людство.

Послухай мене: не піддавайся сумнівам, ані інерції, ані іронії, ані байдужості. Ходім разом до світлого завтра!

Життя не спинається. Життя не вгасає, бо все існує якесь бодай одна надія, що освітлює шлях.

Не знаю, чи почуєш ти мій голос у гармидері цього дезорієнтованого світу, що шукає шляхів до одужання.

Не знаю, чи в тому галасі й гомоні зумієш ти розпізнати мій голос.

Але — дозвожь мені йти близько до тебе.

Хоч ми й ідемо різними стежками, маємо одну спільну мету.

Життя — це короткий шлях до смерти, але надія — добра товаришка в цій подорожі, що ніколи не втомлюється.

Не віддавайся байдужості, що поволі може змертвити серце. Серце ж повинно співати, щоб раділи всі ті, що до нас наближуються і що нам товаришують.

Не піддавайся матеріальним трудношам, що день за днем можуть засушити душу. Душа повинна завжди відчувати поза довколишньою дійсністю свою божеську істоту.

Не піддавайся сумнівам і помилкам, що можуть отруїти й паралізувати твою свідомість. Треба, щоб вона була завжди активна й готова привести себе до щасливої пристані.

Життя — тільки короткий шлях до смерти.

Але — коли тут усе здаватиметься покінченим, почнеться щось інше там...

Бо наша надія не смертельна.

Я чув, як ти казав: "Це життя погане!"

І також: "Це життя сумне!"

І також: "Це життя порожнє".

Або: "Це життя непотрібне!"

Але перше, ніж обвинувачувати життя, поміркуймо трохи.

Що ми зробили, щоб життя було гарне? Що ми зробили, щоб воно було радісне? Чим ми його заповнили, щоб воно не було порожнє? І, нарешті, що ми зробили, щоб воно було корисне й потрібне для інших і для нас самих?

Я бачу, що відповідати не легко, особливо, якщо ми хочемо бути щирими з собою.

Може бути, що ми обвинувачуємо життя тільки тому, що втратили довіря до нього. Отже це був би наш гріх — невміти більше надіятися.

Життя робиться таким, яким ми його хочемо: гарним, чи поганим, веселим чи сумним, повним чи порожнім, корисним чи непотрібним. Бо воно — відбитка нашого серця, нашої душі і нашої свідомости. Часто ми самі зневажаємо його якимсь словом, чи якимсь рухом. І воно тоді мстить на тих, хто порушує його глибокі й вічні закони.

Життя без краси й радости для кожного, порожнє і нікому не потрібне, було б прокляттям для людськості.

А тим часом життя — це щоденний дарунок, бо кожна нову зорю зустрічає й благословляє надія.

Але, може бути, що ти належиш до тих, які дивляться байдуже на все і на всіх. Може бути, ти кажеш про себе: "Це мене не обходить. Це мені байдуже. Це до мене не відноситься".

І так ти відходиш і стаєш осторонь і дивишся неуваж-

но на тих, хто проходить, і хто діє; на тих, хто страждає і змагається. Що тобі до того?!

Може бути, ти вже звертався до тої чи іншої філософії. Може бути, ти вже втомився від усіх сучасних теорій і ідеологій, від усіх найризиковніших гіпотез. І кожне зусилля з'ясувати життя видається тобі марним.

"Великі імена різних теорій, — кажеш ти, — це — тільки наліпки людської марнославної. І кожна філософія — пустопорожня, якщо вона не кидає бодай променя світла на хаос і гармидер сучасного світу. Наше існування — лише величезна пустеля в тумані вічності, і люди проходять у ній, мов ті тіні. Нащо ж викликати якісь примари? Нащо намагатися переслідувати їх в щоденному, чи щогодинному, зусиллі? Нащо любити, страждати? Нащо жити?"

Ця байдужість, що поволі опановує нас і віддаляє від активного життя, небезпечніша смерті. Треба за всяку ціну від неї звільнитися. Треба стати лицем до життя. Дивитися на нього очима дитини, як на диво з див, яке щодня відновлюється.

Треба всміхатися життю, і воно тоді нам усміхнеться.

Але, може бути, ти піддав скептицизмові.

Ти сумніваєшся в усіх і в усьому.

Не хочеш нікого більше слухати.

Боїшся, що кожний хоче тебе обдурити.

І тому, в тривозі і в неспокою ідеш своєю дорогою. На кожному кроці чекаєш нової пастки. Не довіряєш навіть собі самому. Шукаєш першого дзернятка сумніву в кожній речі. Не прислухаєшся навіть до свого внутрішнього кращого голосу.

Іноді ти навіть іронізуєш над самим собою, але й це тобі не допомагає.

Іноді ти говориш про кризу, що її переживаєш, але нічого не робиш, щоб її перемогти.

І поволі-поволі робишся полоненим густої, безбарвної ситі, що нею сам себе обмотав.

Ясно: треба б могли вірити. Почати вірити. Повернутися до віри.

Але віри ані купити, ані силою не накинати.

Її треба шукати, як вихід із незносного становища.

Її треба шукати, як джерело життєдайної сили.

Про неї треба благати, як про ласку і милість.

А ти, замість того, знизуєш плечима.

І цей скептицизм зрештою перейде в тобі в повну зневіру, що отруєє й найглибші джерела життя.

Тоді всяка добра воля копає, і вся життєва енергія гине від поступового паралічу.

Саме тому, якщо ти навіть і хворий на скептицизм, треба тобі знову почати вірити — вірити в когось, що тобі щось відкриє; вірити в щось, що тобі когось укаже.

Але, може бути, ти терпиш на песимізм. Все навкруги тебе здається тобі чорним. Не віриш ні в приятель, ні в любов. Присягаєш на Ніцше і на Шопенгауера. І в кожній ідеї шукаєш дзернятка невдачі. І в кожній речі вбачаєш знаки її скорого знищення. Ти говориш тільки про сумні речі. По всіх усюдах вважаються тобі катастрофи без всякої надії на рятунок. На кожному кроці ти воюєш із примарами страху. Ти всього і всіх боїшся. Від страху в тебе холодеє на серці. Тобі страшно навіть власного голосу і власного обличчя. І проводиш дні, клянучись безпотрібно життя своє й інших.

Ти живеш у світі, де все — розпач, і кожна річ поринає в безодні найглибшої безнадії, бо ти позбавив все своє оточення всякого світла і всякої цілі.

І так проходять твої чорні дні, і з кожним днем, що проходить, ти констатуєш банкрутство свого існування.

Песимізм, що тебе нищить, може закінчитися найжахливішою неврастенією, що в ній остаточно розіб'ється твоє життя.

І тому, якщо терпиш ти навіть на найчорніший песимізм, мусиш якнайскоріше полюбити життя, що все було, є і буде найбільш романтичною пригодою нашої втіленої душі...

55. МОЖЕ БУТИ, ТИ ХВОРИЙ...

Може бути, ти — хворий.

Може бути, хвороба схопила тебе, саме як ти радів життю.

А може бути, вона вже давно тебе підточувала, тільки чекаючи нагоди, щоб остаточно тебе опанувати.

Але як би там не було, ти тепер в її владі і навіть не знаєш, доки вона тебе буде мучити.

З цього приводу лікар і філософ Алексіс Каррель сказав:

— Радість і страждання так само важливі в житті, як планети і сонце.

І я вірю, що страждання від хвороби можуть дійсно освітити шлях твого призначення.

Не сумніваюсь, що лікар, якому ти довірився, зробить добру діагнозу хвороби. Але він, напевно, не глянув поза тіло і навіть не зазірнув у душу, щоб зрозуміти твоє призначення.

А тим часом саме так треба підходити, щоб зрозуміти потаємний змісл хвороби, яка часто з'являється тільки як попередження, або як погроза, або як — кара.

Не дармо Ганна Еммеріх говорила:

— У кожній своїй хворобі я вбачаю знак Божий і покуту за власну помилку, чи за помилки інших, що хворий, — свідомий того, чи не свідомий, — мусять понести...

Блаженні ті, що шукають у безодні хвороби, бо можуть знайти там рятунок душі.

Ти страждаєш. Але ж — не тільки ти!

Страждання — це таємниця, що найбільш дезорієнтує

нас у житті, бо ми всі хотіли б жити без страждання.

Але вміти страждати — це мудрість, найнеобхідніша для духового розвитку.

Людина знає цей шлях, і людство іде ним постійно. І хоч ми повстаємо й обурюємося, все ж вічне слово страждання освітлює життя кожного з нас.

І, мабуть, єдина наша велич тут, на землі полягає саме в тому, щоб бути живими, енергійними й завзятими в годинах страждання, бо лише страждання може виготовити кращий тип людськості.

Ти страждаєш. Але й багато інших з тобою. Всі ми страждали і всі ми будемо ще страждати. Це — закон.

Іноді страждання з'являються в нас, як попередження, як покута і як духове відродження, — як окремих людей, так і цілих народів.

Іноді страждання пригнічують нас, щоб зробити нас вільними, б'ють по нас, щоб нас переробити; і осліплюють нас, щоб дати нам світло.

Дуже часто страждання — тільки засіб, що його вживає Господь, щоб привести нас до Нього.

Хай же серце почує цей заклик!

Хай душа зробить своєю містичну правду Лідвіни Швідавської:

— Через страждання до радості!

Тільки в такий спосіб свідомість набере досить світла, щоб побачити всі речі землі в належному освітленні.

Блаженні ті, що шукають в стражданні, бо в ньому вони можуть знайти справжню любов.

Чому ти не дозволяєш братові, що йде поруч тебе, висловити свою думку, відмінну від твоєї?

Чому ти осуджуєш її, як неправдиву, тільки тому, що вона — не твоя?

Чому накидаєш ти всім свою волю й не зносиш суперечного слова?

Твоя нетерпимість походить із зарозумілості, спорідненої з пихою.

Але нема гіршого злочину, як робити душі рабськими.

Глянь навколо себе, придивись до життя: воно тобі викаже, що кожний має свій власний шлях і свої власні обрії. Рак не примує метелика жити між підводними скелями. Ластівка не тягне куртку у високості сонячного повітря. Дельфін не навчає ведмеда своїх танців на поверхні моря.

Дозволь же й своєму братові дивитися на велику таємницю життя власними очима й тлумачити її власним розумом.

Не вдавай, ніби твоя особиста забаганка вища від волі інших людей і від законів Божих.

Живи, не накидаючи іншим директив твоєї нетерпимості, що не дають вільно дихати.

Нетерпимість підготовляє бунт людського сумління, що не зносить тиранії.

Хай серце молиться! Хай молитва зробиться співом. Хай спів зробиться світлом. Надай своїм словам тремтіння далекого дитинства. Надай твоїй молитві спогад ранішньої чистоти. Відчуй над собою схилену постать твоєї матері з тих часів, як вона навчала тебе промовляти "Отче наш, що єси на небесах..."

Підійди! Помолімося разом, як тоді, коли ми були ще дітьми. Залишімося кілька хвилин із схиленою головою і з складеними побожно руками, і тоді до нас повернеться, всміхаючись, янгол-хоронитель нашого дитинства з своїм сяйвом зірок і з своїми золотими крилами.

І так нам здається, що ми віднайшли шлях, що його вважали давно втраченим.

І так, із молитвою дитячої певності, нам ніби знову відкривається внутрішнє вікно на зорю світу.

Всі речі прикрасимо ми дитячою радістю, і від усіх речей повернеться нам відлукот втішної радості.

Хай серце молиться, як уміють молитися тільки діти!

Скажім Вічному нашій тривогі швидколетнього часу. Розповімо Господеві всі наші турботи і всі наші радості без зайвої гордості і без фальшивого сорому, бо Він — Батько всіх. Навіть і тих, так званих "великих" людей, що завтра стануть порохом, не залишивши, може бути, навіть і імені.

Зрештою, всі люди — діти, що надто швидко виростають в світі, що надто поспішає. А наше життя — чарівна казка, що надто скоро кінчається. Проте дійсність, справжня дійсність, що довершує й трансформує цю казку, нам світить з другого берега...

Душа — слово Бога.

Прислухаймося ж до неї навіть і серед розгардіяшу і хаосу теперішніх днів.

Навіть і серед теперішнього всесвітнього гармидеру й галасу намагаймося почути її голос.

Скільки б не шукали ми по чужих книжках і доктринах, наша власна надія найдорожча нам за всі.

Іноді чуємо ми ніби легенький шелест невидимих крил, — то збуджується зі сну чарівна полонянка, вже готова до співу.

Іноді ж, через стежки, вквітчані любов'ю, і через дороги, всіяні горем і болем, насилу пробиває вона собі шлях, але, хоч і ранена й скривавлена, все зміряє до лету.

Іноді ж, залишивши за собою всі обрії, підносить вона, ніби на поклик все вищого, все блакитнішого неба, у високості й відважно, мов орел той, дивиться просто на сонце, щоб, повернувшись на стежки землі, збудувати і в наших душах тугу за летом, співом і світлом.

Закохані душі. Страдні душі. Світлі душі.

Ніби з вузької в'язниці світу виходить душа на балкон безмежної вічності і, приголомшена, на мить спинається.

То — ніби павза величної симфонії, що збуджує таємні відгомони.

І душа, задумана, до них прислухається.

Але й в ці моменти справжнього чуда вона швидко віднаходить себе й пізнає власні можливості.

Ця хвилина Божої ласки дає їй таку велику радість, таку сильну, глибоку й гармонійну, що трапляється надто рідко в житті, навіть і в найвищих летах і в найкращих співах.

Душа — слово Бога. Прислухаймося ж до нього і зробім її слово — своїм.

Трагічна пригода війни, з якої ми недавно вийшли, нас глибоко стурбувала.

Багато людей побачило у війні вияв Вищої Волі. Вони впали навколішки, благаючи милосердя.

Інші глянули на неї в площині безпосередньої дійсності, — в площині зарозумілості й егоїзму. Вони замкнулися в бунті і в заперечуванні, кленучи Бога.

Ще інші прийняли ту чи іншу матеріалістичну, або позитивістичну філософію і задоволювалися тим, що бачили їх очі, не шукаючи ні глибше, ні далше.

І так зранена й страдна людськість розпочала дальший свій шлях. А будучі покоління говоритимуть про те, що сталося, майже байдуже і холодно.

А тим часом ця трагічна пригода, що кожного вразила інакше, але всім залишила однакову надію, має вагість перейденої хвороби.

Учора, може бути, ми цього ще не розуміли. Але сьогодні, в процесі одужування, перше, ніж вирушити в дальшу путь, треба зробити собі іспит сумління.

Певно, багато людей далі цікавитимуться тільки своїми любовними пригодами, а інші поженуться за марношами та ілюзіями своєї амбітності. І так шукатимуть насолоди без любови, любови без страждання, страждання без мудрости, мудрости без віри.

Але ми зробимо справжній поступ, особистий і суспільний, тільки в тому разі, якщо збудимо вічне, що спить у душі.

Для цього — треба мати спрагу таємного.

Таємне оточує нас і висить над нами. Таємне знаходить нас в нас, понад нами, навкруги нас. Нас випереджає і йде за нами, як непомітний товариш подорожі. Воно керує нашими рухами, насичує наші слова, сповнює життям нашу мовчанку, перейняту якимсь флюїдом. Воно вкриває серпанком саме походження людськості і веде її до найдалших ідеалів, співаючи гімн віри в її призначення.

Нема сумніву, людина ще не сказала всього того, що мала сказати.

Нема сумніву, вона ще не знайшла все те, за чим повинна була шукати.

Але, хоч вона й не знає з науковою точністю, звідки походить і куди йде, відчуває все ж у глибині душі, що поза кожною таємницею відкривається якась духовна правда.

Зрештою, як сказав Арістотель, нема людини, що горює б тільки про людські речі. Бо душа людини повна незгасної праги речей Божих. І тому серце до них звертається, а розум їх шукає.

Наука досліджує, мистецтво інтуїтивно відчуває.

І все ж таємниця ще оточує походження людини і світу. Все --- таємниця навкруги нас. Земля, небо, море переходять протягом тисячоліть багато таємниць. І якщо те трошки, що ми знаємо, сповнює нас іноді гордістю, сила речей, що ми їх досі не знаємо й не розуміємо, повинна б робити нас дуже скромними. Бо коли деколи й щастить нам зірвати — з криком тріумфу --- серпанок із якоїсь таємниці, перша й остання таємниця життя залишається нам все закритою.

Наука досліджує таємницю і --- щось знаходить.

Мистецтво відчуває таємницю і --- її оспівує.

Але тільки віра підноситься до неї і їй молиться.

Кожне життя --- таємниця, сповнена любов'ю, оживлена стражданнями, освітлена надією.

Кожна людина --- це насамперед таємниця, а не якийсь додаток до природи.

Серце, душа, сумління мають недосліджені безодні. Багато порухів серця суперечать всякій логіці. Багато почувань нашої душі переносять нас у сфери духа, яких ми не знаємо. Багато жадань нашої свідомості походять із глибини, яким ми самі дивуємося.

З часів, коли середньовічний окультизм знайшов співвідношення між ерархіями всесвіту і мінералами, рослинами, тваринами й людьми, і між ерархіями духових сил особи і тілом фізичним, вітальним, астральним і свідомим, таємниця все ще оточує людину і її справжню істотність.

Зрештою, ми всі буваємо то кам'яними, то дерев'яними, то вовками, то ягнятами.

Та даймо спокій окультистові Парацельсові і містиків шевцеві Якову Бемові і пригадаймо собі, що й тепер відомий світовий вчений Алексіс Каррел називає людину — "цей невідомий".

Кожне життя --- таємниця. Кожна людина --- таємниця.

Але всі ми можемо заплющити очі, щоб бачити трохи краще в нас самих.

Мистецтво, що шукає краси, --- таємниця.

Гармонія — також таємниця.

Мабуть, саме тому Бетховен умістив був коло свого піанно напис, що пригадував єгипетську богиню Ізиду, яка однією рукою тримає гачковатий хрестик — символ вічного життя, а другою рукою квітку льотоса — символ ініціації, посвячення в таємницю:

"Я той, що був, що є, і що буде, і ніхто не зможе піднести мого серпанку".

Життя — це симфонія, що з неї ми чуємо тільки головну мелодію.

Натура, своїм чаруванням пір року, творить інтимну гармонію між небом і морем. Зорі коряться гармонії, що керує всесвітом. Приплив і відплив моря гармонізують з різними відмінами місяця. Любов і страждання мають таємні консонанси і дисонанси. І все це відкриває нам таємничну єдність світу, глибоку й вічну, що магічно відбивається в царстві звуків. Одна нота кличе другу, ця їй відповідає, і так вони зливаються разом, і так народжується мелодія, як джерельна вода з землі-матері, і мелодія робиться піснею, розростається в гімн, поширюється в симфонію.

Коли ж голос не в стані висловити те, що словами не висловлюється, музика збирає в собі для всіх народів і для всіх часів надії кожного серця.

Недармо Патер казав, що кожне мистецтво хоче бути гармонією й музикою.

Але найкраща музика в таємний спосіб перетворюється в молитву.

60. "ОТЧЕ НАШ...!"

"Отче наш, що єси на небесах! Хай святиться ім'я Твоє!"

Бо ж ніколи ще так, як тепер, не зневажалось ім'я Твоє.
Бо ж ніколи ще так, як тепер, не було воно метою блюзнірства.

У багатьох країнах ім'я Твоє переслідуване.

У багатьох Батьківщинах Ти — без Батьківщини.

І Тебе, що дав нам життя, заперечують ніби в імені життя.

І Тебе, вогнище любови, зробили джерелом руйни і ненависти.

"Хай прийде царство Твоє..."

Для тих, хто прагне милосердя і справедливості; для тих, хто терпить усю мізерію і зносить усю підлість і зневагу; для тих, хто знає, яка важка боротьба і яка жахлива ненависть тут, на землі, хай прийде царство Твоє, о, Боже!

Зроби з народів — братів!

Зроби, щоб небеса не затьмарювалися смертельними небезпеками, щоб моря не кривавилися, щоб земля не стрясалася, і щоб Батьківщини наші не руйнувалися!

Зроби, щоб прийшло до нас царство любови.

Зроби, щоб кожне серце відповіло на заклик, що його кинув Спаситель світу з хреста в годину земної смерти.

"Хай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі..."

Ти єси Господь наш, Ти тримаєш небеса і керуєш світами на шляхах небесних, а народами на шляхах світу.
Ти єси Господь всього видимого і невидимого. Ти показуєш нам тільки те, що вважаєш за потрібне, і ховаєш від нашого розуму все те, що вважаєш за непотрібне.

Ти знаєш, скільки нам треба для нашої теперішньої Батьківщини тут і скільки для нашої прийдешньої Батьківщини там.

Ти посылаєш на землю соняшне світло, і вітер, і дощ, і бурі.

Ти розподіляєш радості й горе.

І все це приймаємо ми від Тебе для нашого ж добра.

Але навчи нас, Господи, схиляти голову перед волею Твоюю.

"Хліба нашого щоденного дай нам сьогодні..."

Після тих закликів для нашої душі прийми цей заклик для нашого тіла, бо воно ж — підстава життя нашого.
Дай нам щодня на прожиток, бо жити нам щодня треба.
Дай нам нашого хліба, — дай його нашим приятелям і дай його неприятелям нашим.

Дай його людям, що працюють і втомлюються.

Хай не забракне його ні на чийому столі.

Хай кожна стара людина має свій шматок хліба, щоб дожити днів своїх, і кожна дитина, щоб вигодуватися.
Зроби так, щоб кожна людина мала свій хліб, як кожна душа має свій біль, о, Господи!

"І прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим..."

Але я нікому не маю прощати, бо ніхто мене не образив.
Натомість мушу просити у всіх прощення, Господи.

Прости мені й Ти, Боже мій, за все те зло, що роблю я щодня і щогодини — за нерозумні слова і погані наміри, за нечисті бажання і злісні вчинки.

Всіх, кому я навмисне завдав болю, прошу простити мені.

І тих, кому спокій порушив я, перейшов кому дорогу і вкрав чье добро, прошу простити мені.

І тих усіх, кому нехотячи завдав якої шкоди, прошу простити мені.

Прощу прощення у всіх і, ввавши навколішки, благодаю покійно Тебе, Господи, відпусти провини мої в ім'я благословенного Христа Твого.

"І не введи нас у спокусу..."

Бо спокуса з'являється щохвилини, і наше тіло тремтить від бажання.

Спокуса з'являється в очах і на вустах, в душі і в серці, в нахабних розкошах і в несподіваних випадках життя,

в примхах і в утіхах — має вона тисячі імен, тисячі світел і тисячі облич. А тіло тремтить від бажання.

На кожному кроці, кожної хвилини зустрічаємо ми якусь спокусу.

Ще не встигли ми піднятися, впавши, як ворог нас знову спокушає.

І ми залишаємося самотні в боротьбі з ним, бо тіло наше тремтить від бажання, і ворог, що ми його носимо в собі, і той другий, ззовні, заступають нам Тебе, Боже.

Між колючками жадань живемо ми, Господи, дні і ночі проводимо ми, прислухаючись до спокуси, що нашіптує нам магичні слова.

Але ж і Тебе було спокушувано, Боже, і тому не диво, що й ми підлягаємо спокусі. Але охорони нас від занадто сильної, бо тіло наше тремтить від бажання, а душа наша квола...

Але визволи нас від лукавого...

Вислухай, о, Господи, цей наш сьомий розпачливий заклик. Вислухай це наше благання. Уста наші тремтять при згадці про вчорашні спокуси, при думці про спокуси сьогоднішнього дня, в передбаченні спокус дня завтрашнього.

Визволи нас від лукавого, що загрожує нам серед дня, підстерігає ввечорі і отруєє нам ночі.

Визволи нас від лукавого, що палить нам тіло і гризе наше серце.

Визволи нас від лукавого, що опановує нас і — губить. Спокуса охоплює душу нашу. Захисти її, бо, впавши, вимащується вона болотом. Щоб була вона чиста, допоможи їй підвестися.

Вислухай благання нашої щоденної мізерії, що просить помочі. Ти дав нам життя, захисти нас від смерті.

Вислухай з доброти Своєї цей наш сьомий розпачливий заклик. Визволи нас від лукавого сьогодні, і завтра, і во віки вічні.

Хай так воно буде!

61. НЕ ГОВОРИ...

(За Люїсом Лямарке)

Не говори мені зле ні про кого!

Якщо твоє серце і твій мозок такі холодні, що не здатні пізнати щось янгольське в кожному з нас, і якщо ти вмієш підмітити тільки щось темне й жалюгідне в людях і в речах, хай краще мовчать уста твої, не діє мозок, спить серце!

Кожна моя думка повинна бути чиста, як молитва до Бога, бо твій мозок — це Святеє Святих, де твориться чудо, а святі речі не профануються чорним променем поганої думки.

Твій язик не повинен бути вогненным гадам, що спалює честь братів твоїх, ані бичем ганьби, що катує ближнього, ані отруйним списом, що завдає смертельні рани.

Ти не повинен принижуватися, говорячи зле про інших.

Кожного разу, як твоє слово випромінює ненависть і злість, твоя думка витворює атмосферу злоби і ненависти, якою ти оточуєш того, про кого ти думаєш, і, замість знищити зло, проти якого ти ніби виступаєш, ти його ширши і зміцнюєш. І тим спричинюєшся до його утривалення.

І так ти робишся творцем болю й страждань, хоч створено було тебе для радості, і ти міг би бути творцем добра.

Ні, не говори мені зле ні про кого, бо той, хто хотів би бути справедливим, мав би починати з себе, а це було б негідним самопониженням.

Краще говори мені про щось гарне; про блакитне небо.

що вічно простилає над нами симфонію форм і кольорів; про ніжні таємниці лісів, що в їх смарагдовому світлі народжуються міріади тваринок, які, кохаючись, творять непересганий гімн, величний і урочистий, Творцеві; про грайливі хвилі, що на берегах із золотого піску розсипаються шумливими перлами; про могутні й страшні блискавки, що, як руйнівне те подум'я, могли б бути — а може й є — втіленням людської пристрасті; про ніжний шепіт легенького вітру, коли він цідує розквітлі луки, що відповідають тремтінням любови, яке нагадує тихим шелестом таємниче моїння лісів; про райдугу, що сяє на пелюстках квітів, які гірляндами слави вкранають могили героїв, що вмерли за Батьківщину, або розпливається на золотоносному шлі крил мегелників; про темне болото, що під променем світла загоряється блискучими іскрами; тільки ніколи не говори мені ні про кого погано, щоб не написала ненависть чорними літерами при вході в твоє серце: "Тут вхід заборонений!", а щоб любов вивісила рожеве запрошення:

"Хай буде благословенний той, хто приходить!"

62. ДІВЧИНІ ПРО ПРИЯЗНЬ

(За Сільвією Ватто)

Ти, що радієш своїми молодими літами, своєю променистою молодістю, своєю привабливістю, своєю красою, своїми успіхами, не забувай, що весна життя не вічна, і що прийде осінь, яка приведе за собою зиму.

Ти, що радієш своїми молодими літами, не забувай сіяти те, що збиратимеш, коли перші срібні нитки відмічатимуть на твоєму чолі борозну турботи.

Зроби з приязні річ культу, — але зроби це сьогодні. Приятелів не імпровізується, і ті, яким ми не можемо сказати: "Ти пригадуєш?" — не багато важать.

Не досить сказати: "Хочу мати приятелів". Приятелів здобувається, і здобувати в приязні тяжче, ніж у коханні.

І потім — треба ще цю приязнь підтримувати, культивувати, зберігати це почуття.

Треба вміти бути великодушним, треба вміти вислухувати й поділяти чуже горе, радіти чужою радістю.

Треба вміти забувати про себе; треба вміти підставляти плече, коли якийсь хрест надто чавить чужі плечі. Треба вміти зацікавлювати, розважати, охороняти.

Сьогодні ще не шкодить, що твоя балачка порожня, і твоя інтелігентність мало розвинена. Твої молодість, свіжість, краса примушують про це забувати.

Але завтра?

О, завтра, певно буде інакше, і тому саме тепер, коли ти ще радієш своїми молодими літами, повинна ти сіяти, повинна ти будувати.

Якщо цього не робитимеш, відчуєш себе безпомічною того дня, як впаде твій теперішній світ, коли ти загубиш магічну паличку молодости.

Починай же засівати...

Починай будувати, поки ще живеш свої молоді літа.

Тоді не будеш ти каятися, як осінь поступиться перед зимою.

Але радітимеш, як зможеш комусь сказати:

— Ти пригадуєш?

63. ВВАЖАЙ НА НЕЇ!

(За Сільвією Ватто)

Вона віддала тобі себе й життя своє.

Тому, що вона тебе любить, вона забула, що таке зло, труднощі й зрада. Тому, що вона тебе любить, вона не бачить каміння на дорозі, не відчуває колючок, що дряпають шкіру.

Тому, що тебе любить, її серце переповнене добрістю, ніжністю й ілюзіями, — вона всім прощає, всім вночає.

Тому, що тебе любить, вона поставила тебе на п'єдесталі і прослала перед тобою свою душу, зробила з свого серця килим для твоїх ніг, і для твого чола подушку на своїх грудях.

Тому, що вона тебе любить, легкі для неї її важкі обов'язки, непомітні неприємності, веселі праця та клопоти, солодкі жертви.

Для тебе й тобою вона живе, бо тебе любить.

Вона так зідеалізувала свою любов до тебе і тебе разом із нею, що її душа, її серце, її змисли знаходяться поза дійсністю.

Її життя — ніби сон, прегарний сон, від якого не сміє збудитися.

І ти — її пан, її цар, її чоловік — мусиш уважати, щоб її не збудити, щоб вона літала далі у хмарках, щоб вона не знала, що є каміння на дорозі і колючки поміж квітами.

64. РЕВНОЩІ

(За Сільвією Ватто)

Не сварися з ревнливим; пам'ятай, що він — хворий, і що тобі треба вважати на нього, щоб повернути йому здоров'я, і що ти коло нього — янгол миру, і що твоє призначення — від Бога.

Не забувай, що ревності — це мука, і що вони більше заслуговують на наш жаль, аніж на злість.

Пам'ятай, що вони — ніч душі, і що в темряві легко вбачати простір заселеним жахливими, страшними, чорними привидами.

Для того, хто терпить на ревності, все — небезпека, все засліпленість і постійне побоювання, що під ногами ось-ось відкриється незглибима безодня.

Ревності — законні діти всього нашого егоїзму, заздрости, страху, жорстокого деспотизму.

Ревнливий хоче, щоб його любов мала очі тільки, щоб на нього дивитися і ним захоплюватися; тільки й мала вуха, щоб слухати захоплено його слова; тільки й мала думку, що про нього; тільки й мала серця, що для нього.

Ревності — це заздрість, що хотіла б відняти у інших їх гарні якості, щоб ними прекраситися; що хотіла б позбавити інших їх менших чи більших приваб, щоб ними збудувати собі п'єдесталь для власного образу.

Але, хто зна, може людській природі присущі з народження і ревності, і заздрість, і егоїзм.

Та яке б не було їх походження, треба вважати, що вони завжди згубні і тому, хто їх відчуває, і тому, на кого вони звернені.

Пам'ятай, що хто не випробував цієї муки, не знає, скільки в ній гіркоти і скільки жовчі може виділити той нещасливець, що її терпить.

І якщо ти це пам'ятатимеш, почуватимеш себе менше враженою, менш огірченою, більш схильною до доброти, до терпіння, до терпимости...

Почуватимеш себе більш схильною бути коло нещасливця янголом миру.

65. КОЛИ ЛЮБОВ УМИРАЄ...

(За Сільвією Ватто)

Коли любов приходить до тебе, бережи її від усякого лиха, від усякої неприємности, дбай про неї, — вона дуже вразлива, і якась дрібниця може її скалічити. Ховай її в своєму серці, виховуй її в серці коханого, чи коханої. Контролюй свої ревності, опановуй свій гнів, не роби зайвих закидів. Плакай веселість, приховуй свій сум. Любов живе з усмішкою, і сльози їй не смакують.

Якщо ж, на нещастя, любов вмирає в твоєму серці, не намагайся воскресити її облудним оптимізмом, — це було б марно.

Воля безсила супроти підсвідомих рацій любови.

Май проте мужність визнати зміну, що в тобі відбулася. Якщо ти промовчиш і не скажеш гіркої правди, матимеш дві жертви — його і себе.

Хто не відчуває любови, не може її прийняти.

Хто сам нещасливий, не може дати іншому щастя.

Тому роби так, щоб було якнайменше жорстокости.

Уважай: що більше днів проходиме, то більше лихо зростатиме.

Уважай: якщо ти задовго мовчатимеш, прийде час, коли буде запізно навіть каятися.

Якщо ж любов умирає в серці коханого, не борони її занадто. Було б марно дмухати в загасле полум'я. Не благай. Не виявляй свого горя, — ти б зустріла хіба співчуття, образливий жаль, а ти ж не цього шукаєш!

Не варто боронити справу, що вже наперед програна.

Нашо намагатися тримати біля себе чоловіка, що вже не любить?

Замикати двері, кувати ланцюги з ніжности й поцілунків, стелити під ноги килими твого серця, підкладати руки

під голову, — все це було б намарно. Той, хто вже не любить і хоче відійти, таки відійде.

Серце, що любить, все оптимістичне: що-разу, як його рвануть, або підрізають йому крила, воно загоєє рану і, в своєму пориві любови, відрощує все новіше крила, щоб краще летіти...

Але, якщо розчарування має прийти, хай воно приходять краще відразу, якнайскоріше, щоб найскоріше мати силу від нього вилікуватися.

Коли вмирає любов, відкриваються два шляхи: один, безплідний, розпачу й сліз, і другий — шукання нового життя. Треба вміти відчинити широко двері душі, щоб могла ввійти в них інша любов, інша химера, інше щастя...

Плакати даремно. Впадати в розпач — також даремно. Любов відходить, коли хоче відійти, і не питає дозволу в своїх жертв.

Тому краще — всміхатися й пам'ятати, що любов завжди до молоді вертається.

Коли? Як? Цього ніхто не знає, але певно, що вона завжди вертається.

Чи ж варто витратити життя на скарги й лементи?

Чи ж варто витратити його, хапаючись за недосяжне?

Втрачені рік, день, навіть година ніколи не вернуться. Не витрачай же їх у жалях над собою, в замилюванні власним нещастям.

Не плач над зів'ялими квітами, що не можуть більше розквітнути.

Хай собі вмирають, бо в твоєму серці розквітнуть інші, — розквітнуть інші, як троянди весною після безрадного суму зими.

Хіба ж природа і життя не відновлюються вічно?

Не називай свої страждання жорстокістю долі. З твого сьогоднішнього горя виросте завтрашня радість.

Не борони ж надто того, хто хоче відійти. Втри твої сльози, віднеси вгору серце і дух і — май надію... май надію в нове щастя, що прийде завтра!

66. ДЕРЕВА

(За Констанцію Віхіль)

Моє життя без дерев було б не повне. Скільки терпцю в них, скільки внутрішнього спокою, скільки працьовитости!

Я уявив собі, ніби й я — дерево, і даю тінь і овочі. Але я зараз же почав вибирати, кому дати, а кому не дати.

Натомість — яке безпристрасне ніби Боже милосердя в дерев, що дають усім без різниці!

Вони — ніби люди, що не можуть ходити, бо мають ноги в землі, але підносяться в небо.

Відкривають широко руки, щоб захистити нас від сонця і дощу.

Здобувають поживу з глибин і виносять на поверхню, щоб сонце очистило й засолодило, і зробило з неї соковиті овочі.

Довго жде граната, щоб якась людина закоштувала розкошу її свіжого соку, але, якщо проходять дні і ніхто не приходить, розкриває вона сама шкаралушу і частує пташок своїми спокусливими рубінами з води й цукру.

В порожньому полі дерево дає захисток, коли дощ іде, і холодок, коли сонце припікає в літі.

Воно — ніби господа, відкрита на всі сторони світу, в якій приймається з однаковою любов'ю й привітністю багатого й бідного, працівника й волоцюгу, маленьку пташку й великого хижого птаха.

Такі скромні дерева, що іноді вмирають лише тому, що

ні в кого не просять нічого, — навіть й тієї крихітки, що потрібна для їх існування.

Мовчки зносять вони посуху, що присуджує їх до голоду, і задуху, що дає їм курява, вкриваючи кожний листочок, і руйнівну працю ворогів, що залазять у стовбури.

І мовчки приймають ласку й благословіння неба в світлі й дощі.

Здається неймовірним, що вже від малого дзернятка вони вміють самі себе прогудувати, рости, відкривати собі шлях у землі, а потім будувати галузки й листя, і ставати великим деревом, що кожної хвилини підноситься все вище в безконечність.

Завжди гарні, дуже часто величні, вони — єдині велетні світу, що не крадуть, не вбивають і, по смерті, своїм розпаленим серцем дають подум'я й світло.

Я не міг би говорити про себе, не згадуючи про дерева: вони ж частина мого життя, як моє власне тіло. Вони мене навчили стільки ж, — а може й більше! — як люди. Вони завжди навчали мене бути добрим, і завжди були до мене безмірно добрі.

67. МОЛОДІСТЬ

(За Франко Кране)

Молодість — не частина людського віку, молодість — це стан душі.

Молодість — не в рожевих личках, не в червоних устах і не в гнучкості тіла; молодість — у вольовому наставленні, в багатстві фантазії, в силі почування.

Молодість — глибока свіжість бадьорої весни життя.

Молодість — перевага відваги над несміливістю, замишуванням в пригодах над замишуванням у спокої нічого-нероблення. До лінощів спокою схильніша людина п'ятидесяти років, аніж людина років двадцяти.

Ніхто не старіється тільки від того, що прожив певну кількість років.

Старіються тільки тоді, як покидають свої ідеали.

Роки життя накладають зморшки на шкіру, але тільки втрата ентузіазму накладає зморшки на душу.

Журба, сумніви, зневіра, страх і розпач — ось ті роки, що від них горбатіє серце, і розквітлий дух втрачає барву молодости.

Чи хто має сімдесят років, чи хто має шістдесят, в кожному людському серці знаходиться побуд до здивування, ніжний подив перед зірками, бадьорий виклик подіям, дитяче жадання прийдешнього й радість життя.

Кожний — молодий, в міру своєї віри, і старий в міру своїх сумнівів; молодий в міру довір'я до себе, старий —

в міру побоювань; молодий — в міру надії, старий — в міру розпачу й безнадії.

У самому осередку серця завжди цвіте пишне дерево: називається воно — Любов.

Поки це дерево дає квіти, доти серце не старіється. Коли ж квіти на ньому в'януть і опадають, надходить невблаганна старість.

У самому осередку серця знаходиться радіотелеграфічна станція. Поки вона отримує — від землі, від людей і всесвіту — послання краси, надії, веселости, величчя, мужности й сили, доти й кожний, скільки б не було йому років, молодий.

Але коли ця станція перестає функціонувати, і осередок серця вкривається снігом себелюбности та кригою песимізму, кожний — хоч би йому було тільки двадцять років, — стає старим.

68. ПРИВІЛЕЙ ДАВАТИ

(За Амадо Нерво)

Кожна людина, що тебе шукає, чогось від тебе хоче: знуджений багач — приємности розмови, бідняк — грошей; сумний — розради, слабодухий — підбадьорення, борець за правду — моральної допомоги.

Кожна людина, що тебе шукає, напевно чогось хоче від тебе.

І ти втрачаєш терпець. Ти думаєш: "Що за кара Бога!"

Але як же ти помиляєшся!

За якимсь невідомим законом, що розподіляє таємниче в світі всякі добра, ти мав щастя одержати найбільший привілей, найбільше добро — могли дати! Ти можеш дати!

Кожної години дня ти можеш давати — бодай привітну усмішку, бодай дружній потиск руки, бодай слово потіхи.

Кожної години дня, коли ти даєш, ти наближаєшся до Того, що Його істота саме — давати, розподіляти, дарувати.

Ти повинен би власти навколішки і сказати:

— Дякую Тобі, Боже, що я можу давати. Ніколи вже не вкриє мого обличчя тінь нетерпеливості.

69. ДВА МОРЯ

(За Б. Бартоном)

У Палестині відомі два моря — Галілейське і Мертве.

У Галілейському морі вода солодка, і в ньому багато риби. Луги, ліси й сади оточують його. Деревя простилають над ним свої віти і послають до нього своє коріння, щоб пити з нього здорову воду. На його берегах бавляться діти, як бавилися вони й в ті часи, як сюди приходив Христос.

Він любив це море. Дивлячись на його гладку поверхню, Він багато разів оповідав тут свої притчі. І тут же, біля нього, Він колись нагодував п'ятьма хлібами та кількома рибками п'ять тисяч людей.

Творять те море, що сміється й радіє під пестошани сонця, прозорі й шумливі води одного відгалуження Йорданської ріки. Будують біля нього люди свої хати, і пташки роблять свої кубечка, і все, що живе, радіє, що має щастя жити на його березі.

Але на півдні Йордан вливається в друге море.

Там не чути плескоту риб, ні шелесту листя, ні веселого щебетання пташок, ні радісного сміху людей. Подорожні уникають доріг, що ведуть до нього, — хіба-що якась велика потреба їх до нього приводить. Важке повітря нависло над тим морем, що з нього не п'є води ніяка тварина, бо та вода надто солоня.

Звідки ж та велика різниця між цими двома морями?

Не залежить вона від Йордану, що вливає свою воду в обидва моря.

Не залежить вона й від ґрунту, на якому вони розлилися, ані від земель, що їх оточують.

Галілейське море на кожному краплю, що в нього влива-

ється, одну й виливає. Тут повна рівновага між тим, що воно отримує, і тим, що дає.

Мертве море — скупе, заздрісне, воно захланно затримує в собі все, що отримує.

Ніколи не спокушає його ніякий великодушний порив — комусь щось дати. Кожна крапля, що в нього попадає, в ньому залишається, аж поки марно не випаровує.

І тому — Галілейське море дає і живе: Мертве море нікому нічого не дає, і тому воно — Мертве.

Так і в людей: в щедрих, великодушних людях життя б'є нестримним джерелом, вони живуть, і все живе радістю, і весело навколо них.

В людей захланних, скупих — життя поволі завмирає, і навколо них твориться мертва пустеля.

70. ДРУГЕ ВІКНО

(За Фультонем Оврсклером)

Біля вікна в поїзді сиділи двоє чоловіків — один старший віком, другий — ще досить молодий.

Нараз назустріч поїздові над'їхав із гуркотом і стуком коліс поїзд і заслонив краєвид, що привабив увагу молодшого. Цей затиснув кулак і, відвернувшись від вікна, прошепотів:

— Так усе і повсюду! І тут — оцей поїзд...

— Що сталося? — запитав старший чоловік із усмішкою. — Що вас так вразило в тім другім поїзді?

Молодик гірко посміхнувся:

— У моєму житті, — сказав він, — все щось стає між мною і тим, чого мені хочеться. Як я був ще дитиною, купив мені дядько квиток до цирку, до якого мені дуже хотілося піти, але того самого дня я захворів на шкарлатину. Коли я підріс, я мріяв про вищу школу, але помер мій батько, і мені прийшлося втримувати матір і сестру, а потім була ще одна дівчина...

Старший поклав руку на плече молодшого:

— Я все таки не розумію, що це має спільного з тим поїздом...

— Кілька хвилин тому я насолоджувався краєвидом із цього вікна — стара брама, прегарні дерева, але налетів той поїзд і знищив мені всю ту красу...

Старший чоловік хитнув головою:

Так, це в житті трапляється, — сказав він задумливо.

Але чому ви не подумали зразу ж подивитися в друге вікно?.. Ось гляньте!

Його співрозмовник глянув у друге вікно і побачив ще

кращий краєвид: блакить неба, зеленкувато-блакитне озеро і на ньому рожевий від сонця вітрильник.

— Бачите, — сказав йому старший чоловік, — все залежить від точки погляду. Багато наших щоденних турбот та уявних нещастя походять від того, що ми навіть не пробуємо подивитися на речі під іншим кутом зору, забуваючи, що вони можуть бути цілком інакшими, ніж видаються нам з першого погляду, і не хочемо миритися з ними, коли їх буває змінити неможливо. А тим часом є речі, що на них так марно ремствувати, і коли дме холодний вітер, краще вдягнути пальто...

Він помовчав і додав:

— Найкраще в таких випадках було б помолитися: — "Господи, дай мені силу змінити те, що я можу змінити, і прийняти зі спокоєм душі те, чого я змінити не можу, і дай мені вміння розрізнати одне від одного..."

71. УТОПІЯ

(За Джованні Папіні)

Мене так смішно створено, що велика частина мого нещастя походить тільки від думки про нещастя інших.

Уявний образ тих складів і водоймищ горя, що називаються шпиталами і в'язницями, примушує мене, кожного разу, як той образ з'являється перед духовим моїм зором, глибоко страждати.

Я думаю про всі ті шпитали й в'язниці, що ними всіяно всі країни світу, і мені здається, що я бачу — і дійсно бачу очима фантазії! — ці мільйони хворих тілом і душею, цих бідолах, вкритих ранами, страждених, отруєних думкою про неможливе визволення, що — для багатьох із них — прийде в убогій труні...

То все — хворі і в'язні всіх рас і всіх націй, всіх поколінь; всі страдні в тілі і скалічені в душі, всі замкнені, всі прибиті, всі зажурені і, може бути, всі невинні. Ми тримаємо їх окремо від нас у похмурих будинках, далеких від нашого життя, щоб не заєдали нам суму своїм сумом, щоб не чули ми їх стогону, щоб не бачили ми їх обличчя земляної чи воскової цери, щоб не бачили ми їх благальних — чи зловісних — очей, щоб не бачили ми їх рук, тремтливих від передсмертного знесилення, або спраглих чужої смерті.

Їх мільйони і мільйони, і всі вони терплять, і всі вони плачуть, і знаходять так мало співчуття.

А я хотів би, щоб шпитали були палацами, повними по-

вітря і світла; щоб кімнати для менш поважно хворих і для виздоровленців були повні квітів і творів мистецтва; щоб у них були шодня співи і музика, і деклямація гарних поезій та гармонійної прози; щоб здорові й веселі дівчатка шодни приносили цим нещасливцям, які не можуть покинути ліжка, квіти з поля, і сміх молодости, і спів безневинности.

Щоб лікувати й підносити дух у тих хворих, що не можуть піднестися з ліжка, не вистачають лікарі та їх ліки, не вистачають сестри-жалібниці, треба ще сонця і світла, веселощів барв, потіхи краси, променів радості, голосів надії і ласки. І всього цього бракує майже в усіх шпиталях світу, де робиться ніби все навмисно, щоб побільшити сум і смуток зажурених, старих наляканих, пригноблених прибитих.

І хотів би я, щоб в'язниці не були сірими озіями, присвяченими помсті і карі, але лікарнями жахливих хвороб душі, що зветься жорстокість, ненависть, заздрість, пожадливість і закланність, садистична справа крові, нищення й смерті.

Але ці прості правди, що їх породжує милосердя, ці фантастичні бажання, що їх диктує християнське серце, ці вітні видива, що їх малює мудрість, а забарвлює жаль, можуть здатися тільки наївними мріями простодушної людини чи, може, невчасними фантазіями поета, що терпить на галюцінації.

Треба, мабуть, довгих століть, аж поки вони стануть практикою й фактом нашої дійсности і тріумфом нашого досвіду...

З М І С Т

Передмова	5.
1. Голос душі	7.
2. На кожний день	8.
3. На дорогу	9.
4. Коли душа втомлена... ..	10.
5. Треба мати надію	11.
6. Мое серце	12.
7. Розлука	13.
8. Самітність удвох	16.
9. Ревнощі	17.
10. Іскра ентузіазму	18.
11. Перша надія	19.
12. Гнів	20.
13. Заздрість	21.
14. Відчуженість	22.
15. Скупість	23.
16. Діалог болю	24.
17. Наш скарб найдорожчий	25.
18. В години жаху	26.
19. Спрага безмежності	27.
20. Чотирилистник надії	28.
21. Музика	29.
22. Від надії до певності	30.
23. "Боже мій, чому Ти мене покинув?!"	31.
24. Втома дороги	33.
25. Будівання життя	34.
26. Старий клен	35.
27. У десяту річницю	36.
28. День усіх святих	37.
29. Молодому незнайомому	38.
30. Спліткареві	39.
31. Нахабним насильникам	40.
32. Зарозумілим	41.
33. Тим, що терплять... ..	42.

34. Незадоволеному	44.
35. Егоїстові	45.
36. Песимістові	46.
37. Зневіреном	47.
38. Тим, що розгубилися	48.
39. Про зайвий поспіх	49.
40. Щастя в нас самих	50.
41. Справжнє багатство	52.
42. Спрага певності	53.
43. Про любов і кохання	54.
44. Юнакові	55.
45. Незнайомій дівчині	56.
46. Молодій жінці	57.
47. Перед вітарем насолоди	58.
48. Шукання правди	59.
49. Докори сумління	60.
50. В бурю	61.
51. Душі, що розуміють	62.
52. Бо я надіявся на Тебе, Господи... ..	64.
53. Найбільше багатство	65.
54. Твоє життя	67.
55. Може бути, ти хворий... ..	70.
56. Нетерпимість	72.
57. Хай серце молиться!	73.
58. Душа — слово Бога	74.
59. Таємниця життя	75.
60. "Отче наш...!"	78.
61. Не говори... ..	81.
62. Дівчині про приятелів	83.
63. Випжай на неї!	84.
64. Ревнощі	85.
65. Коли любов умирає... ..	86.
66. Дерева	88.
67. Молодість	90.
68. Привідай давати	92.
69. Чорне море	93.
70. Друге вікно	95.
71. Утопія	97.

Книжки того ж Автора:

1. **Імперіялізм духа.** Череминівка, 1932.
2. **Чарівне коло та ритуальне оголення.** Париж, 1938.
3. **Українська Дипломатична Місія в Італії.** Прага, 1941.
4. **Основи суспільного ладу.** Прага, 1941. Друге видання Буенос-Айрес, 1949.
5. **Сторінки з Римського Щоденника**
  1. Італія і Фашизм. Прага, 1942.
  2. Навкруги Ватикану. Прага, 1943.
6. **У Вавилонському полоні.** Спогади. Буенос-Айрес, 1949.
7. **Наше національне ім'я. Наш національний герб.** Буенос-Айрес, 1949.
8. **Спрага справедливости.** Нариси з суспільного життя. Буенос-Айрес, 1950.
9. **У Вічному Місті.** Записки українського журналіста. Рік 1930. Буенос-Айрес, 1954.
10. **Завзяття, чи спокуса самовиправдання.** Нариси з суспільного життя. Париж, 1956.
11. **Українська теоретично-практична граматика для італійців.** Неаполь, 1937. Видання Вищого Східного Інст-ту.
12. **Словник українсько-італійський** (понад 100.000 слів, 1741 стор.). Рим, 1941. Видання Італійського Інституту Культурних Зносин із Закордоном.

Готові до друку:

1. **Словник італійсько-український.**
2. **У Вічному Місті.** Записки українського журналіста. Роки 1919-21 і 1931-37 рр. Кожний рік — окрема книжка.
3. **Портрети в профілі.** Люди і Міста. Нариси.
4. **З чужого поля.** Переклади.
5. **Енциклопедія символів, вірувань і образів українського народу.**

1. **Russia e Ukraina.** Roma, 1929.
2. **Intorno alla morte.** Roma, 1929.
3. **Il circolo magico.** Roma, 1930.
4. **L'equilibrio europeo ed il problema Ucraino.** Roma, 1932.
5. **Residui di cosmogonie antiche nel folclore ucraino.** Roma, 1932.
6. **Ukraina ed i limiti dell' Europa.** Napoli, 1936.
7. **Terminologia etnica dell' Europa Orientale.** Napoli, 1936.
8. **Studi di Storia e di Cultura Ukraina.** Roma, 1939.